

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

Sociální geografie a regionální rozvoj

RNDr. David Hána

Role státu v regionálním rozvoji: aplikace současných teorií regionálního rozvoje na případ vybraných podpůrných programů

The role of the state in regional development: application of contemporary regional development theories in the case of selected support programs

Disertační práce

Školitel: Doc. RNDr. Jiří Blažek, PhD.

Praha, 2014

Motto:

Kde končí zájem vlasti a začíná radost z univerzální protekce? Známe a jsme vůbec schopni rozeznat okamžik, kdy nám přestává jít o zájem země, jemuž se obětujeme tím, že tolerujeme své výhody, a začíná nám jít o naše výhody, které omlouváme zájmem země? Přiznám se, že je třeba vysokého stupně sebereflexe a kritického odstupu od sebe sama, aby člověk u moci, byť to myslel původně sebelépe, tento okamžik uměl rozpoznat. Já sám, který vedu trvalý a dost neúspěšný zápas s výhodami, jimž se těším, bych si netroufal o sobě říci, že takový okamžik umím vždy a bezpečně rozpoznat. [...] Jsa u moci, jsem si permanentně podezřelý.

Václav Havel, projev k převzetí Sonningovy ceny, Kodaň 1991

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 11. června 2014

David Hána

Poděkování:

Je mi potěšením, že mohu na tomto místě poděkovat docentu Jiřímu Blažkovi za odborné vedení mé práce a směřování mého studijního úsilí účelným směrem. Mé velké poděkování patří také mým konzultantům doktorce Marii Feřtové za mnohé rady odborné i organizační, za velkou pomoc a pevné nervy při realizaci mého grantového projektu i za obohacující spolupráci na několika vědeckých publikacích a doktoru Tomáši Kosteckému za přínosné konzultace teoretické stránky mé práce.

Mé poděkování směřuje také k akademickým pracovníkům, doktorandům, kamarádům i mým studentům z Katedry sociální geografie a regionálního rozvoje na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze za všechny dobré rady i diskuze nad mými myšlenkami a výzkumnými záměry a za příjemné prostředí mého postgraduálního studia.

V neposlední řadě bych chtěl poděkovat celé naší rodině a neméně tak Aničce Popovské za nepolevující podporu, zájem a pomoc při mém studiu.

Abstrakt

Stát má v regionálním rozvoji významné postavení. Jeho zásahy mění celý socioekonomický systém, kterému se musí ostatní aktéři regionálního rozvoje přizpůsobit, má k dispozici velký objem finančních prostředků, vytváří velké množství pracovních míst a v jeho čele stojí „elity“, které mohou ovlivňovat názory jiných lidí. Na nutnost studia role státu a výdajové stránky jeho rozpočtu pro pochopení mechanismů regionálního rozvoje upozorňuje mnoho autorů. Přesto se v teoriích regionálního rozvoje setkáváme s diskuzí role státu pouze sporadicky.

Snahou této disertační práce je přispění k poznání role státu jako významného aktéra regionálního rozvoje studiem dopadu jeho podpůrných programů na regionální rozvoj. Pro konkrétnější uchopení tohoto tématu byl vybrán extrémní případ poslaneckých dotací (tzv. „porcování medvěda“), kterými poslanci každoročně přidělovali ze státního rozpočtu během jeho schvalování v Poslanecké sněmovně velké finanční částky na projekty s lokálním dopadem. Téma poslaneckých dotací je tradičním tématem zahraničních studií v rámci konceptu tzv. *pork barrel politics*, který zaštiťuje veškeré aktivity politických subjektů na přerozdělování státních financí (a postů) na základě klientelistického a politického ovlivňování. Tato disertační práce se na tyto přístupy snaží navázat a doplnit je.

Disertační práci tvoří dvě na sebe navazující části. V první části je vedena kritická diskuze nad teoriemi regionálního rozvoje z hlediska hodnocení významu role státu v regionálním rozvoji, která je následována metodickými aspekty studia podpůrných programů a konkrétně poslaneckých dotací. Tato část práce vytváří teoretickou a metodologickou základnu pro studium poslaneckých dotací, jehož výsledkem jsou publikační výstupy v druhé části práce. První článek se věnuje prostorové analýze poslaneckých dotací a implikaci jejich prostorové distribuce pro regionální rozvoj. Druhá publikace přidává hledání podmiňujících faktorů prostorové distribuce poslaneckých dotací. Další z publikací se zaměřuje na vliv poslanců na ministerské dotace po ukončení přidělování poslaneckých dotací. Poslední článek pak rozšiřuje dosavadní témata spojená s *pork barrel politics* o lokální implikace poslaneckých dotací prostřednictvím hodnocení významu poslaneckých dotací pro lokality příjemců těchto dotací. Mimo shrnutí a diskuzi hlavních závěrů v první části práce pak jednotlivé články poukazují na další možnosti výzkumu v jednotlivých oblastech studia poslaneckých, případně také ministerských dotací.

Abstract

The state plays a prominent role in the process of regional development. State interventions might bring radical influences into the entire socioeconomic system, to which the other actors of regional development have to adapt. Importantly, the state administrates a large amount of funds, creates large numbers of jobs, and it is led by "elites" which might influence the other people's opinions. The need for studying of the role of the state and the expenditure side of its budget for an understanding of the mechanisms of regional development is recognized by many authors. However, deep discussions of the function of the state could be hardly found in regional development theories.

The aim of this dissertation thesis is to contribute to understanding of the role of the state as one of major actors in regional development via investigation of the regional impacts of public support programs. To provide concrete scrutiny, parliamentary grants (so-called "pork barrel") were depicted through which deputies annually sent large sums of money from the state budget during its approval process in the Chamber of Deputies on projects with local impact. The topic of parliamentary grants is a traditional topic for international studies within the concept of the so-called pork barrel politics, which includes all activities of political parties on the allocation of state finances (and posts) on the basis of clientelistic and political influences. This dissertation attempts to follow and in certain ways supplement these approaches.

The thesis consists of the two consecutive parts. First, a critical discussion of the theories of regional development in terms of the assessment of the significance of the state's role in regional development is provided. Further, the methodological pros and cons of studying public support programs are drawn. Second, the outcomes of empirical study of parliamentary grants are presented as publication outputs. The first paper included in the thesis deals with spatial analysis of parliamentary grants and the implications of their spatial distribution for regional development. The second article is targeted at factors influencing the spatial distribution of parliamentary grants. The third paper introduces the effect of MPs on ministerial grants after the finish of the parliamentary grants. The last article extends the current issues associated with pork barrel politics on the local implications of parliamentary grants, namely through the assessment of the importance of parliamentary grants for recipients' localities. Apart from the summary and discussion of the main conclusions in the first section of the thesis, the particular articles also point to the other research challenges in the study of parliamentary and ministerial grants.

Obsah

1. Úvod	8
1.1. Definice státu a souvisejících pojmů.....	11
2. Diskuze role státu v teoriích regionálního rozvoje	17
2.1. Neintervencionistické směry	18
2.2. Marxistické směry	20
2.3. Institucionální směry.....	25
2.4. Regulacionistické směry.....	30
3. Shrnutí role státu v perspektivě studia podpůrných programů	38
4. Přístup ke studiu vybraných podpůrných programů	44
5. Výsledky, hlavní závěry a diskuze výzkumu	48
6. Literatura.....	52
7. Publikace zařazené do disertační práce.....	64

1. Úvod

Většina teorií regionálního rozvoje považuje za hlavní mechanismus regionálního rozvoje aktivitu jednotlivců či soukromých subjektů (nadmárodní korporace, malé a střední podniky, atd.). Jednomu důležitému typu aktéra se ale velká část těchto teorií věnuje pouze sporadicky, často ho nepředstavuje jako plnohodnotného aktéra regionálního rozvoje. Tímto typem aktéra jsou státní instituce, politické instituce či obecně stát. Současné teorie regionálního rozvoje se jím zabývají pouze v omezené míře (viz Blažek, Uhlíř 2011), oproti tomu jsou však státní intervence, například prostřednictvím veřejných výdajů, zásadním mechanismem regionálního rozvoje (Martin 1999a; Martin, Minns 1995). Význam státu spočívá především ve schopnosti vytvářet podmínky na celém svém území, ve kterých fungují ostatní aktéři, kteří se jim musí přizpůsobit (např. Henderson et al. 2002; Potůček 2005; Harvey 2006a; Drulák 2012), dále ve velkém objemu finančních zdrojů, v tvorbě velkého počtu pracovních míst a také v přítomnosti „elit“, které jsou do značné míry schopné ovlivňovat názory dalších aktérů.

Pro pochopení role státu v regionálním rozvoji je nutné studovat státní výdaje s výraznou implikací pro regionální rozvoj. V tomto kontextu je vhodné rozlišit dvojí pojetí regionální politiky, která jsou svým finančním objemem výrazně odlišná. Do užšího pojetí regionální politiky spadá explicitní regionální politika státu či některých nadnárodních institucí s vlastní regionální politikou (Evropská unie). Vedle tohoto užšího pojetí regionální politiky, jehož explicitním cílem je podpora regionálního rozvoje, existuje také její širší pojetí. Jedná se o politiky a dotační programy státu se zřetelnou regionální dimenzí, u kterých se ale primárně nesleduje jejich dopad na regionální rozvoj (Blažek 2003, 2006; Macešková 2009). Právě sledování podpůrných programů v rámci tohoto širšího pojetí je z hlediska pochopení mechanismů regionálního rozvoje nezbytné, neboť jejich dopady na regionální rozvoj mohou být podstatně významnější než dopady programů užšího pojetí regionální politiky, především kvůli výrazně vyššímu objemu jimi distribuovaných finančních prostředků (Evropská komise 2004; Macešková 2005, 2007; Sunley et al. 2005).

Extrémním případem podpůrných programů tohoto typu jsou poslanecké dotace (tzv. „porcování medvěda“), kterými poslanci přidělovali každoročně ze státního rozpočtu během jeho schvalování v Poslanecké sněmovně velké finanční částky na projekty s lokálním dopadem. Výzkum těchto aktivit politiků, které mohou ve svém důsledku ovlivnit regionální rozvoj podle osobních a politických zájmů poslanců a politických stran, je velmi významný nejen z hlediska pochopení regionálního rozvoje, ale obecně z pohledu geografie, politologie, sociologie i ekonomie. Všechny formy dotací, které jsou podobné českým poslaneckým dotacím, jsou spolu s dalšími klientelistickými praktikami politiků a politických stran tradičním tématem zahraničních odborných studií v rámci konceptu tzv. *pork barrel politics* (např. Johnston 1979, 1983; Fukui, Fukai 1996; Drazen, Eslava 2005; Golden, Picci 2006; Grossman, Helpman 2005; Finnigan 2007; Bardes et al. 2008). V české odborné literatuře bylo téma rozpracováno zatím v několika prvních studiích, které se pokusily téma uchopit v českém kontextu (Hána 2008, 2010, 2013, 2014; Stašková 2008; Hána, Macešková 2010; Hána, Feřtrová 2014).

Studium poslaneckých dotací je významné i přes jejich ukončení v roce 2009. Jde o extrémní případ politického ovlivňování veřejných financí podle osobních a politických zájmů a příklad politického klientelismu, který je aktuálním tématem nejen v akademické (např. Dvořáková 2012a, b), ale i ve společenské diskuzi. Výsledky výzkumu poslaneckých dotací jsou navíc přínosné také pro studium jiných typů dotací ze státního rozpočtu, které jsou svým objemem a oborovým zacílením podobné poslaneckým dotacím (např. dotace Ministerstva pro místní rozvoj). Po zrušení přidělování poslaneckých dotací se totiž politici snaží vytvořit nové mechanismy ovlivňování státního rozpočtu a začít využívat jiné méně společensky kontrolované a méně odsuzované mechanismy pro přidělování státních financí pro naplnění svých zájmů v regionech (viz Dvořáková 2012a, b; srov. Stašková 2008). Poslanecké dotace mohou mít významné dopady na rozvoj obcí, které jsou patrné teprve po uplynutí několika let od jejich přidělení. Proto bylo vhodné provést zhodnocení poslaneckých dotací také v této perspektivě, která zároveň může přinést zajímavá zjištění pro studium jiných (především ministerských) dotací a významu také těchto dotací pro rozvoj obcí.

Prvním cílem, který by měl vést k vysvětlení implikací poslaneckých dotací pro regionální rozvoj, je upřesnění, jakou roli hrají poslanecké dotace a jejich prostorová distribuce v regionálním rozvoji. První analýza by tak měla být zaměřena na identifikaci regionálního vzorce poslaneckých dotací a měla by představit odpovědi na otázky, zda byly tyto dotace prostorově nerovnoměrně distribuovány, případně která oblast byla jejich největším příjemcem. Neméně významné by mělo být představení významu poslaneckých dotací pro regionální rozvoj ve srovnání s finančním objemem explicitní regionální politiky státu reprezentovanou dotacemi Ministerstva pro místní rozvoj.

Na tento první cíl bezprostředně navazuje druhý, který by měl vysvětlit zjištěnou prostorovou distribuci poslaneckých dotací na základě hledání jejich podmiňujících faktorů. Mohou v prostorové distribuci těchto dotací sehrát významnou roli bydliště poslanců? Další otázka proto zní, zda sledují poslanci vlastní zájmy a posílají finance z poslaneckých dotací do regionů svých bydlišť?

Ovlivňování státního rozpočtu poslanci však nebylo ani v době jejich přidělování omezeno jen na poslanecké dotace, když poslanci uplatňovali svůj vliv také při rozhodování o alokaci ministerských dotací (Stašková 2008). Třetí cíl by tedy měl odpovědět na otázku, co se stalo po ukončení přidělování poslaneckých dotací, tedy zda existuje možnost přesunu vlivu poslanců na státní rozpočet z Poslanecké sněmovny na jednotlivá ministerstva. Jak se tedy lišil prostorový vzorec vybraných ministerských dotací před ukončením přidělování poslaneckých dotací a po jeho ukončení? Respektoval cíle českých strategických dokumentů nebo měl spíše spojitost s prostorovým vzorcem poslaneckých dotací?

Většina dosavadních odborných studií se zabývá především celostátní perspektivou na alokaci prostředků z poslaneckých dotací (nebo podobných dotací v zahraničí) doplněných o hledání podmiňujících faktorů či důsledků ve volebním chování voličů. V odborné literatuře ale zcela chybí lokální perspektiva studia těchto dotací. Posledním cílem by tak mělo být zhodnocení významu poslaneckých dotací v lokalitách příjemců těchto dotací. Jaká byla využitelnost poslaneckých dotací a administrativní náročnost žádosti o tyto dotace ve srovnání s ostatními dotacemi? Jakou roli hrála provázanost starostů obcí s celostátními politiky? A mohly poslanecké dotace přispět k rozvoji obce, například ke kultivaci jejího prostředí, případně k dalšímu navazujícímu rozvoji?

Zaměření práce odpovídá také její struktura. V úvodní části práce bude diskutován pojem „stát“, který může mít mnoho různých významů (viz Jessop 2007). Následující teoreticky zaměřená kapitola kriticky představuje vybrané teorie regionálního rozvoje. Pro potřeby této práce, tedy hodnocení významu role státu pro regionální rozvoj v jednotlivých teoriích, byla sestavena klasifikace, která je však pouze jednou z mnoha možných (viz Blažek, Uhlíř 2011). U každé ze čtyř skupin teorií je diskutována jejich možnost přispění do výzkumu role státu v regionálním rozvoji (kapitola 3). Napojení představeného výzkumu na uváděné teorie regionálního rozvoje bude věnována kapitola 4, kde bude uvedena metodika výzkumu. Poslední kapitola 5 pak představuje hlavní výsledky, závěry a diskuzi výzkumu.

1.1. Definice státu a souvisejících pojmů

Každá společnost funguje na základě vnitřní i vnější konkurence a kooperace svých členů (HAMPL 1998). Jejich postavení ve společnosti do značné míry předurčuje jejich zájmy (např. Judt 2011), které se snaží v kooperaci se členy s podobnými zájmy prosadit v konkurenci jiných zájmů. Na tomto základě lze vydělit tři základní sektory „regulátorů společnosti“ (Potůček 2005), a to sektor státní, občanský a soukromý (Giddens 2004; Potůček 2005; Drulák 2012, srov. Henderson et al. 2002; Leydesdorff, Meyer 2006). Tato práce se bude dále vzhledem ke svému tematickému zaměření zabývat sektorem státním (dále jen „stát“) a jeho vztahy s ostatními sektory. Sektory občanský a soukromý budou přes svoji vnitřní heterogenitu (například rozdělení soukromého sektoru na finanční oligarchii, průmyslové kapitalisty a management, viz Harvey 2006a) pro potřeby této práce považovány za jednolitě sektory.

Před diskuzí role státu v regionálním rozvoji je nutná definice samotného státu. Ten je komplexním souborem institucí, sítí, procedur a norem (Jessop 1990a; 2007). Má několik řádovostních úrovní od národní, přes regionální až po lokální. Tyto úrovně jsou spolu provázané (Coe et al. 2004; Harvey 2006a), přičemž mohou jak spolupracovat, tak si konkurovat (Harvey 2006a; srov. HAMPL 1998) při prosazování zájmů, které mohou být na různých úrovních odlišné (viz Rupnik, Hvižďala 2009; Potůček 2011; Dvořáková 2012a). Stát lze tedy vymezit mnoha způsoby od širokého pohledu zahrnujícího veškeré subjekty na všech úrovních v hranicích státu, včetně

občanského sektoru, soukromého sektoru a jejich vztahů až po úzký pohled zahrnující pouze vrcholné instituce veřejné správy. Vzhledem k zaměření práce na téma poslaneckých dotací bude stát představován institucemi, jejichž rozhodování je přímo ovlivněno poslanci či vrcholnými politiky, tedy vrcholné centrální legislativní zastupitelské instituce a centrální výkonné instituce státní správy.

Představené instituce jsou propojeny institucí politických stran, které během svého dlouhého vývoje stále výrazněji zasahují do fungování a rozhodování státní správy (Katz, Mair 1995). V tomto pohledu je podstatný přechod od masových stran orientujících se na vysoký počet řadových členů a reprezentujících zájmy jednotlivých společenských tříd k celospolečensky orientovaným stranám univerzálním¹ a následně kartelovým². Tyto dva typy stran jsou typické svým prorůstáním se státními institucemi, jejichž zdroje využívají ve svůj vlastní prospěch, především na kapitálově náročné předvolební kampaně. Politické strany tak již do rozhodování státu neprosazují pouze zájmy svých voličů, ale také své vlastní zájmy (Epstein 1986, cit. v Katz, Mair 1995; Dvořáková 2012a) či zájmy úzkých skupin obyvatel, které reprezentují. Právě kvůli tomu někteří autoři tvrdí, že se politické strany vrací ke svému elitnímu charakteru, kdy reprezentovaly zájmy několika úzkých skupin šlechty (Keller 2014; srov. Katz, Mair 1995).

Systém kartelových stran je výjimečný svým uzavřením pro konkurenci. Státní finanční zdroje jsou pro politické strany natolik významné, že se snaží předejít všemi možnými způsoby svému odchodu z politické scény či přibytí nového politického subjektu. Toho mohou docílit mimo jiné zákulisní spoluprací se svými parlamentními politickými „nepřáteli“³ a nastavením financování politických stran a volebních podmínek (zákonných i marketingových) na takovou úroveň, která je pro nové politické subjekty nepřekročitelnou překážkou. Finanční zdroje potřebují jak koaliční strany, tak opoziční strany, které si recipročně vyhovují ve svých finančních potřebách. Zařazení

---

¹ V originále *catch-all party*, doslova „všezachycující strana“. Překlad není ustálený, mimo „univerzální strany“ (např. Jarmara 2003; Linek 2004; Dvořáková 2012a), někdy také všelidová strana (např. Profant 2004, Kunštát 2006) nebo občanská programová strana (Kunštát 2006). Můžeme se setkat i s nevšedním česko-anglickým termínem „catch-all strana“ (Chytilík, Šedo 2004). Tento typ strany se objevuje v západní Evropě po 2. světové válce s nástupem sociálního státu (Katz, Mair 1995; Dvořáková 2012a).

² Tento typ strany se v západní Evropě objevuje na začátku 70. let (Katz, Mair 1995).

³ Jak však upozorňuje Václav Bělohradský, společnost potřebuje konflikt minimálně mezi dvěma politickými tábory, aby zůstala „otevřená“ a nezačala degenerovat (Bělohradský 2010).

mezi opozicí tak automaticky nemusí znamenat odříznutí strany od státních finančních zdrojů (Katz, Mair 1995; Dvořáková 2012a).

Takový názor však není ojedinělý. Už Robert Michels na počátku 20. století definoval tzv. „železný zákon oligarchie“, podle kterého všechny organizace včetně politických stran přirozeně tíhnou k oligarchii, byrokracii a autoritářství (Jandourek 2003, 2010):

„Každá lidská moc usiluje rozšířiti své oprávnění. Kdo dospěl moci, bude se zpravidla snažiti, aby svou moc zesílil a vybudoval, svoji posici ustavičně obklopoval novými hrázení a vymykal se svrchovanosti a kontrole mass“ (Michels 1931, cit. v Jandourek 2010, s. 74).

Zaznívá také názor, že jakékoli organizace, tedy včetně státu, byly vybudovány a jsou využívány především ku prospěchu vedení organizace a jejich členů (Keller 2003), v tomto případě tedy politických stran, případně úřednictva.

V Česku lze rozeznat především systém univerzálních stran⁴, který se může v některých aspektech podobat až systému kartelových stran. Argumentem pro označení politického systému za kartelový je praxe, kdy i opoziční strany mají přístup ke státním financím, které mohou využívat pro vlastní účely. Jde o častá členství opozičních poslanců ve správních radách státních podniků či předsednictví opozičních poslanců v některých poslaneckých výborech (více viz Dvořáková 2012b). Příkladem takové praxe jsou také poslanecké dotace, které sice byly rozdělovány podle politického „významu“ strany ve Sněmovně, avšak každá strana měla šanci se ke zdrojům dostat (Stašková 2008; Hána, Macešková 2010; Hána, Feřtřová 2014). Argumentem proti existenci kartelových stran v Česku by však mohl být styl vedení ostrých předvolebních kampaní a existence nevybíravých útoků v komentářích výsledků voleb (viz Rupnik, Hvizďala 2009; Dvořáková 2012a). V systému kartelových stran se oproti tomu politické strany sice nadále snaží vzbudit dojem politické soutěže, avšak s vědomím společného zájmu o zachování dosavadní politické organizace se svými soupeři i ten postupně zcela ustupuje mezistranickému nesoutěžení (Katz, Mair 1995). Systému kartelových stran tak zřejmě nejvíce odpovídal stav za tzv. „opoziční smlouvy“ mezi Občanskou demokratickou stranou a Českou stranou sociálně

---

⁴ Pouze v případě Komunistické strany Čech a Moravy a Křesťanské demokratické unie – České strany lidové lze hovořit o masových stranách díky vysokému počtu jejich členů (viz Katz, Mair 1995; Dvořáková 2012a). Ten však může být pouhou historickou inercií (srov. Rupnik 2002), jiné znaky těchto stran mohou odpovídat zařazení mezi univerzální strany.

demokratickou v období 1998-2002, který se projevoval mimo jiné snahou o ovládnutí všech státních institucí a veřejnoprávních institucí včetně médií a znesnadnění práce a zvolení menších opozičních stran (Tabery 2006; Dvořáková 2012a, b).

Stát je otevřeným systémem (Jessop 1990a, b), proto je nutné se zabývat také jeho propojením se sektorem občanským a soukromým. Každý z těchto tří sektorů včetně státního se v pohledu na potřebu či cíl regionálního rozvoje může lišit (srov. Etzkowitz 2003). Pouze v případě občanů lze předpokládat, že rozvoj okolí jejich bydliště (tedy zkvalitňování života) je přímým cílem vlivu aktérů. Pro soukromý sektor je rozvoj regionu či lokality spíše necílený důsledek snah aktéra o reprodukci kapitálu. Pokud se lokalita, kde subjekt soukromého sektoru působí, dostatečně (ve vztahu k reprodukci kapitálu) nerozvíjí, spíše než intervence do rozvoje je možné očekávat snahu o nalezení jiné, dostatečně rozvinuté lokality a přestěhování dané výroby (v závislosti na zakořenění do původní lokality a možnostech firmy pro relokaci svého sídla). Pro stát se regionální rozvoj stává prostředkem k naplnění jiných cílů. Hlavním motivem politického jednání (mimo nelegální a nelegitimní praktiky) je úspěch ve volbách, tedy přesvědčení co největšího počtu voličů o výhodnosti konkrétní volby. Voličské chování přitom může být závislé na socioekonomické situaci regionu (Spurná 2007). Politici se tak mohou snažit změnit situaci v regionu s cílem co největšího zisku hlasů (viz teorie veřejné volby, např. Brennan, Buchanan 1980; Rice 1985; Samuelson, Nordhaus 1991; Musgrave, Musgrave 1994; Buchanan 1998; Holman 1999; Ochrana 2003; Hamerníková, Maaytová 2007). Odlišné zájmy aktérů z různých sektorů však nevyklučují jejich spolupráci. Prosazení svých zájmů se aktéři snaží docílit ovlivňováním rozhodování ostatních aktérů, přičemž lze usoudit, že individuální kontakty a ovlivňování je intenzivnější, má větší váhu a je trvanlivější než kontakty a ovlivňování systémové (viz Storper, Scott 1995; Storper, Venables 2004). Individuální přístup pak může vést až k rozšíření tzv. klientelistických sítí, které v Česku nyní nejspíše prochází značným rozvojem (Dvořáková 2012a, b).

Silný vliv na rozhodování státu může mít soukromý sektor, který má velké finanční prostředky, na kterých je závislý chod státu (daně), ale i politických stran (sponzorování politických stran). Soukromý sektor navíc často vlastní média a PR agentury, kterými může ovlivňovat veřejné mínění a pomoci politikům ve vylepšení jejich obrazu (viz Potůček 2011; Dvořáková 2012a). Jejich pomocí nastoluje agendy,

kteřé jsou pro soukromý sektor důležité (Harvey 2006b; Tabery 2009; Potůček 2011), jako například deregulace ekonomiky a oslabování role státu (Potůček 2011; Slačálek 2012; Švihlíková 2012) či snižování veřejných výdajů ve spojení se snižováním daňové zátěže. Pozici pak médiím usnadňuje neschopnost či neochota k vlastnímu svobodnému uvažování občanů nejen o věcech veřejných⁵ a přejímání názorů či způsobů nazírání osobností a médií, které jsou považovány za objektivní zdroj informací (Fromm 1993, cit. v Jandourek 2010; Harvey 2006b; Postman 2010; Halík 2011; Judt 2011; Bartlová 2012). Přitom mediální obraz nemusí být nutně objektivní a vybízecí občany k vlastnímu úsudku⁶ (viz Barša et al. 2010; Dvořáková 2012a; Pehe 2012). Podmínkou pro přijetí cizího způsobu nazírání musí být nekonfliktnost s hodnotovým základem konkrétního člověka (Tabery 2009). Pro ovlivnění názoru lidí je nutné zjednodušit agendu na jednoduchá hesla, která nemohou být konfliktní, nebo působení na změnu samotného hodnotového základu⁷ (Harvey 2006b). Politici se takto při prezentaci svých rozhodnutí odvolávají na veřejné mínění vyjádřené ve volbách (či výjimečně v průzkumech veřejného mínění), přestože se ale sami toto mínění snaží měnit (Keller 2003). „Zkorumpovaná“ politika či příliš velká moc sektoru soukromého nad sektorem státním však může vést až k rezignaci občanů ve snaze o zapojování se do věcí veřejných a neochotě k účasti na základních demokratických procesech, jako jsou volby do zastupitelských orgánů státu (Halík 2011; Judt 2011; Potůček 2012; Přibán 2012; Švihlíková 2012) nebo projevu nespokojenosti a snaze o zásadní změnu chování státu (Žižek 2011a) či alespoň podpoře takových projevů (Bělohradský 2012).

---

⁵ Nezájem může pramenit z krátkodobého prospěchu občanů ze špatně vedeného státu (Brennan, Buchanan 1980), či možná lépe řečeno z neexistence výrazného neprospěchu z takového jednání. Příkladem může být rozšíření tématu problému korupce v české politice s příchodem hospodářské krize, kdy byli občané nuceni s klesajícími příjmy omezit své výdaje (Ondráčka 2011). Příkladem nezájmu o věci veřejné může také být relativně stabilní voličské chování (na příkladu senátních voleb na Vysočině uvádí Štěpánek 2009), které zcela nekoresponduje se stabilně vysokou nespokojeností občanů s politiky a politickými stranami právě například ve spojitosti s rozsáhlou mírou korupčního chování politiků (Linek 2003).

⁶ Příkladem podporujícím toto tvrzení může být změna hodnotového zabarvení zpravodajství o „pravicovém extrémismu“ v českých médiích po žhářských útocích neonacistů na romskou rodinu ve Vítkovicích, po kterých utrpělo vážná zranění jedno z malých dětí. Do této doby referovala média o otázce pravického extrémismu převážně neutrálně (57 % zpráv), což se po uvedené události změnilo na většinově negativně zabarvené zprávy (74 %) (Newton Media 2010). Přestože je oprávněné předpokládat, že většina občanů by i bez vlivu médií zastávala společensky a hodnotově přijatelný negativní názor, je s podivem, že média v této době nepředkládala pouze neutrální informace na vlastní uvážení každého občana.

⁷ Příkladem prvního případu může být zjednodušování „neoliberalismus = svoboda“, příkladem druhého případu prorůstání neoliberální ideologie do všech aspektů společnosti (Harvey 2006b; viz také Potůček 2011; Hauser 2012).

Projevy vztahu občanského sektoru vůči sektoru státnímu lze vidět právě v takových systémových procesech, jako jsou volby, ale také fungování občanských sdružení či odborů nebo protestní kroky, jako jsou občanská neposlušnost, petice, demonstrace a stávky, které mohou v radikálnějších podobách přerůst až do požadavků na změnu politického systému (viz Hessel 2011; Žižek 2011b, c; Bělohradský 2012; Dvořáková 2012a). Avšak i samotní jednotlivci a jejich malá sdružení mohou mít významný vliv na politické rozhodování (Wuthnow 1994, cit. v Giddens 2001; Dvořáková 2012a). Schopnost ovlivňovat politická rozhodnutí závisí na mnoha faktorech, přičemž zřejmě nejvýznamnějším je vývoj stranického systému⁸. Kvalita politiky a demokracie i fungování soukromého sektoru významně závisí na prospívající občanské společnosti⁹ (Giddens 2004) a na vztahu státu k občanskému sektoru a uznávání práce občanských sdružení ze strany státu (Dvořáková 2012a). Podle Petera Halla od 60. let 20. století v západní Evropě výrazně vzrostl význam činnosti občanského sektoru (Hall 1997, cit. v Giddens 2001). V Česku je vývoj občanské společnosti deformován komunistickou totalitou (viz např. Hoppe 2009; Nedvědický 2008, 2010a, b; Vaněk 2010) a následnou společenskou transformací (viz Hampl 2001, 2005; Frič, Potůček 2004; Frič, Bútora 2005; Barša et al. 2010; Dvořáková 2012a), během níž dochází k pozvolné obnově občanské společnosti včetně rehabilitace odborů, rekonstrukce církví a náboženských společností, akademické sféry nebo občanských sdružení (např. Stachová 2005). (Ne)dostatečné vyrovnání se s totalitní minulostí pak je významným faktorem ovlivňování fungování občanského sektoru a zájmu občanů o politiku (Halík 2011).

Sektory společnosti mohou být vnitřně členěné a hierarchizované. V tomto duchu je vhodné rozlišit, kdo má vliv na politická rozhodnutí a kdo má moc politická

---

⁸ Vliv občanského sektoru na stát však nemusí být nutně na všech úrovních stejný. Rozhodující je, jakým způsobem se mohou rozhodnutí politiků prakticky projevit do života jednotlivých občanů. Například je možné, že nejbohatší vrstvy občanů se angažují především na úrovni států. Ten svojí daňovou politikou může značně ovlivnit příjmy těchto vrstev, a tedy i jejich způsob života. Tím by bylo možné také vysvětlit rozpor mezi důrazem na princip zásluhovosti u přímých daní na celostátní úrovni a důrazem na silný princip solidarity u financování samospráv přes rozpočtové určení daní. U rozpočtového určení daní zřejmě převažují zájmy nižších a středních vrstev, neboť nejbohatší vrstvy nejsou závislé na veřejných službách financovaných z obecních rozpočtů, které si mohou snadno zaplatit samy.

⁹ Hodnocení přispění občanského sektoru ke kvalitě demokracie však není jednoznačné. Podle některých autorů vedla velká míra sdružování občanů k nástupu Adolfa Hitlera k moci v meziválečném Německu, podobně byla zjištěna nejvyšší podpora komunistické straně ve volbách roku 1946 v Československu v místech s nejvyšší mírou organizovanosti občanů ve spolcích (viz Dvořáková 2012a).

rozhodnutí dělat (viz Myrdal 1978). Charles Wright Mills v 50. letech 20. století vymezil tzv. „mocenskou elitu“, která je nositelem moci ve společnosti a lze ji nalézt ve sférách obchodu, politiky a armády¹⁰ (Jandourek 2010). Takoví lidé nemusí do společenského dění zasahovat nutně institucionalizovanou cestou. V modelu kartelové strany se stírá hranice mezi členy strany a jejími podporovateli. Důležití jsou pouze lidé, kteří poskytují straně prostředky na její činnost a kteří mohou straně zaručit její pozitivní prezentaci a propagaci. Následně mohou také tito nečlenové významně zasahovat do chodu a rozhodování politické strany (Katz, Mair 1995).

Vymezení jednotlivých druhů elit se poměrně obšírně věnuje sociolog Jan Keller, který vymezuje diskrétní a pomocné elity. Pomocné elity jsou lidé stojící v čele velkých organizací, které jim nepatří, a tyto organizace řídí v zájmu „mocných“, tedy diskrétních elit. Ty rozhodují o veškerém světovém dění, včetně určování vývoje politické scény (Keller 2010). Proti „mýtu“ světových vládců a jejich poslušné politické reprezentace se ohrazuje marxistický geograf David Harvey. Přestože připouští, že kapitál je koncentrován do rukou několika málo rodin operujících v rámci významných finančních institucí, což jim dává velkou moc, odmítá, že by tato skupina finanční buržoazie ovládala světové dění bez možnosti regulace a demokratické kontroly (především vládami velkých států) a že by naopak ovládaly politickou reprezentaci (Harvey 2006a). Ke konceptu „mocných elit“ je tedy nutné přistupovat opatrně. Rozhodující moc je nutné vidět v mnohem širěji vymezené nehomogenní skupině lidí s kontakty na politiky, ale také v samotném systému společenských institucí.

2. Diskuze role státu v teoriích regionálního rozvoje

V současných teoriích regionálního rozvoje existuje značná pluralita ve výzkumu role státu jako aktéra regionálního rozvoje. Ty, vycházejíce z odlišných ekonomických přístupů, mají odlišný názor na samoregulaci trhu a na nutnost státních zásahů (Hampl 2010; Blažek, Uhlíř 2011). Teorie regionálního rozvoje lze strukturovat na 4 skupiny,

---

¹⁰ Ve většině západních zemí klesá význam armády, kterou je dnes vhodné považovat za integrální součást státního aparátu. Vliv armádních špiček na rozhodování politiků lze zaznamenat například v zahraničně politickém rozhodování prezidenta Spojených států (viz Woodward 2003).

kteřé odpovídatí stupni přípouštěného vlivu státu na regionální rozvoj (podle kterého jsou také v této práci seřazeny):

- a) **neintervencionistické směry** teorií regionálního rozvoje, které ignorují či přímo odmítají vliv státu na regionální rozvoj,
- b) **marxistické směry** teorií regionálního rozvoje, kde je stát omezen na instituci, která sice má silné postavení, ale protože je využita jiným aktérem regionálního rozvoje pro prosazení svých zájmů, stává se v tomto ohledu bezvýznamnou,
- c) **institucionální směry** teorií regionálního rozvoje, které představují stát jako „plnohodnotný“ subjekt regionálního rozvoje, avšak v důsledku představených vztahů ho omezují na podpůrnou instituci soukromého sektoru,
- d) **regulacionistické směry** teorií regionálního rozvoje, ve kterých stát zasahuje do regionálního rozvoje regulačními (a investičními) opatřeními jako relativně nezávislý aktér, který je rovnocenný či silnější než ostatní aktéři regionálního rozvoje.

2.1. Neintervencionistické směry

První skupina teorií, které se tato práce vzhledem ke svému cíli věnuje pouze okrajově, zahrnuje především teorie vycházející z klasické „smithovské“ a „ricardiánské“ ekonomie, tedy neoklasické a navazující neoliberální teorie. Vztahy ve společnosti jsou podle těchto ekonomů neutrální na čistě ekonomickém základě ve smyslu *homo oeconomicus*. Jsou tedy tvořeny poptávkou a nabídkou v rámci tržního systému.

Především ve svých začátcích jsou autoři této skupiny ekonomů (např. Adam Smith, David Ricardo) ovlivněni filozofií přirozených zákonů Johna Locka a Davida Huma (viz Popkin, Stroll 2000), na jejichž základech vybudovali teorii přirozeného, tedy liberálního řádu v ekonomických procesech. Růst bohatství je v takovém systému závislý na úsilí, motivaci k práci, spoření a investování jednotlivců, přičemž žádný z těchto aspektů nemůže být nahrazen jakoukoli sebedůslednější vládní politikou (Holman 1994). Vztah klasiků ke státu zcela vystihují myšlenky Adama Smithe z knihy Bohatství národů, komentované ekonomem Robertem Holmanem:

„Pokoušejí-li se vlády, vedeny ušlechtilou snahou, věci zlepšit, snaží-li se nahradit neviditelnou ruku trhu viditelnou rukou státu, neohrabaně zasahující do onoho delikátního mechanismu, je téměř jisté, že věci zhorší. Tak jako je cesta do pekel dlážděna dobrými úmysly, vede snaha státu řídit národní hospodářství spíše k jeho úpadku než k rozkvětu. Proto požadoval Smith se vši důrazností malou úlohu státu v ekonomice a omezení jeho aktivity na ochranu vlastnictví, práva a bezpečnosti jednotlivců“ (Holman 1994, s. 9).

Z tohoto uvažování nesmyslnosti, ba dokonce nebezpečnosti státních zásahů do ekonomiky a přirozeného vývoje regionů vychází také neintervencionistické teorie regionálního rozvoje. V těch není role státu zmiňována či je dokonce odmítána a regionální rozvoj je v nich závislý pouze na tržních procesech nebo aktivitách jednotlivců. Nezahrnutí či odmítání institucionálních faktorů je obecně považováno za velký problém těchto teorií (kritika např. Myrdal 1978, 2005; Lipietz 1993; Storper, Scott 1995; Martin 1999a; Cooke 2001; Hampl 2010). Slavoj Žižek na několika příkladech dokládá, že

„v každé konkrétní situaci jsou tržní konfigurace vždy regulovány politickými rozhodnutími. Skutečné dilema tedy nezní, „zda by stát měl zasáhnout“, nýbrž „jaký druh státních intervencí je nezbytný““ (Žižek 2011a, s. 24).

I samotný ekonomický systém, jehož vlastností je nezasahování státu, totiž byl vybudován a je udržován státem, je tedy sám o sobě zásahem státu do ekonomiky (jak upozorňuje např. Karl Polanyi a další autoři, viz Gertler 2010).

Neintervencionistické teorie často zjednodušují realitu na jednoduché kvantitativní modely, do kterých zařazují pouze jevy vyjádřitelné čísly a které jsou mnohdy postaveny na nerealistických předpokladech (Myrdal 2005; Keynes 2008). Tím je i samotný základ těchto teorií, tedy zjednodušení zájmů společnosti a jednotlivců na ekonomický prospěch (např. Judt 2011). Studium regionálního rozvoje však musí být komplexní, „ekonomicky založené konstrukce nemohou postačovat k pochopení sledované problematiky“ (Hampl 2010, s. 2). Takové modely, které „nepřihlíží k téměř celému sociálnímu systému“ (Myrdal 1978, s. 775, překlad autora), včetně neobchodních faktorů rozvoje (Storper, Scott 1995), se mohou k realitě pouze přibližovat, nikdy však nemohou přesně popsat skutečnost. Pro takové vědce pak je „reálný svět pouhým speciálním případem“ (Cooke 2001, s. 953, překlad autora), který se vymyká z jinak fungujících modelů. Institucionální faktory ale mohou hrát klíčovou roli pro rozvojový potenciál regionu. Za příklad mohou sloužit instituce, vládní výdaje a

intervence (Martin 1999a; Keynes 2008; Drulák 2012). Právě bez znalosti veřejných finančních toků je znalost regionálního rozvoje velmi omezená¹¹ (Martin, Minns 1995).

Příkladem současných neintervencionistických teorií je **nová ekonomická geografie** (např. Krugman, Fujita, Venables). Rozvoj regionu je podle této teorie závislý především na aktivitě jednotlivců a na historickém kontextu konkrétního regionu (Krugman 1994). Přestože autoři upozorňují na nutnost komplexního pohledu na regionální rozvoj (Krugman 1994), do svých modelů nezařazují roli státních a jiných politických institucí. Státní intervence by vzhledem k přesvědčení autorů o jejich neúčinnosti měly být omezeny, případně decentralizovány na regiony (Porter 2003).

Michael Porter uvádí příklady úspěšných zemí, které jsou silně ekonomicky decentralizované (Porter 2003). Neřeší však již možnost oslabování role státních či politických institucí při decentralizaci jejich funkcí na regiony. Oproti tomu totiž stojí koncentrace a internacionalizace soukromého sektoru, který se tak stává „mocnějším“. Například Noam Chomsky upozorňuje, že decentralizace vede ke snazšímu ovládnutí politických institucí ze strany soukromé moci (Chomsky 1998, cit. v Jandourek 2010). David Harvey pak kritizuje decentralizační opatření z důvodu následného obtížnějšího zasahování státu do ekonomiky a v důsledku její snazší monopolizace, čímž se velký kapitál zbavuje své konkurence v podobě malých a středních firem (Harvey 2006a). David Harvey tak představuje přesně opačný důsledek decentralizace, než autoři uvedené teorie. V současnosti často vyzdvihovaný princip subsidiarity by tak měl být aplikován s opatrností v oblastech, ve kterých může dojít k oslabení role státu.

Shrnutí role státu v neintervencionistických teoriích regionálního rozvoje a srovnání s ostatními směry teorií regionálního rozvoje nabízí kapitola 3.

2.2. Marxistické směry

Autoři marxistických teorií regionálního rozvoje se již rolí státu zabývají ve větší míře. Přesto v těchto teoriích chybí hlubší hodnocení jeho role v regionálním rozvoji. Kritici marxistických směrů tvrdí, že marxisté nazírají na stát jako na nepříteliš

---

¹¹ Což bylo mnohokrát dokázáno v pracích zabývajících se různými formami veřejných výdajů (např. Johnston 1979, 1983; Gradus 1983; Blažek 1996, 2002a, b; Fukui, Fukai 1996; Evropská komise 2004; Macešková 2005, 2007, 2009; Sunley et al. 2005; Blažek, Macešková 2010; Hána, Macešková 2010; Hána 2013, 2014; Hána, Feřtřová 2014).

významnou loutku, kterou pro své potřeby využívá kapitalistická třída. Ten se tak stává „vlastnictvím“ kapitálu a slouží pouze jeho zájmům (Jessop 1990b). To je však příliš zjednodušená interpretace marxistické teorie státu (srov. Harvey 1976).

Karl Marx, jakožto hlavní teoretický a metodologický pramen těchto teorií, ve svém stěžejním díle *Kapitál* (Marx 2011; také viz Harvey 2006a, 2010), zabývající se problematikou akumulace kapitálu, jeho průvodními jevy a důsledky, diskutuje roli státu pouze sporadicky. Pohled Karla Marxe na stát stejně jako na celou společnost ovlivnila filozofie Georga Wilhelma Friedricha Hegela, především jeho dialektika (viz Hegel 1952; Chotaš, Karásek 2007). Ve velmi zjednodušené podobě jde o to, že ke každé výpovědi o skutečnosti (tezi) vzniká automaticky jiná protikladná výpověď (antiteze), které se dostávají do konfliktu a původní výpověď o skutečnosti z tohoto konfliktu vychází obohacena o nové aspekty náležející původně její negaci (syntéza). Karl Marx aplikoval dialektiku na vztahy ve společnosti (Popkin, Stroll 2000), které se následně promítají do struktur a rozhodování kapitalistického státu (Harvey 1976).

Nejvýznamnějším autorem, který vypracoval marxistickou teorii regionálního rozvoje, je britský geograf **David Harvey**. Ten ve své knize *The Limits to Capital* kriticky vysvětluje a interpretuje klasické dílo Karla Marxe a rozšiřuje ho o prostorovou dimenzi, kterou vysvětluje nerovnoměrný rozvoj (Harvey 2004, 2006a). Následující text vychází z této interpretace klasického marxismu a jeho dvou stupňů teorie krize, jejichž přiblížení je nezbytné pro pochopení navazujícího **třetího stupně teorie krize**, kterým Harvey Marxovu teorii rozšiřuje o prostorovou dimenzi¹².

Základní problematikou, které se Karl Marx věnuje podobně jako starší klasičtí ekonomové (David Ricardo, Adam Smith), je akumulace kapitálu (Harvey 2006a). Vzhledem k nerovné distribuci kapitálu ve společnosti a jeho akumulace třídou vlastníků výrobních prostředků na úkor podřízené třídy jejich zaměstnanců dochází ke střetům zájmů těchto dvou tříd, tedy k tzv. třídnímu boji (Hase et al. 2008; Masaryk 1946; Popkin, Stroll 2000; Harvey 2006a, 2010). Nerovné vztahy mezi oběma třídami

---

¹² První stupeň představuje základní zdroj vnitřních rozporů kapitalismu, kterým je zákon klesajících výnosů a jeho důsledky pro akumulaci kapitálu a dělení tzv. nadhodnoty mezi pracující a kapitalistickou třídou. Druhý stupeň se zabývá dočasnou dynamikou kapitalismu tvořenou finančními a monetárními opatřeními. Významnou roli hrají rozpory v rámci samotné kapitalistické třídy zapříčiněné vznikem finančních trhů a finanční oligarchie, která soupeří s průmyslovými kapitalisty o dělení nadhodnoty. K tomu se přidává významná role státu, který se silou regulace snaží zajistit stabilitu měny a celého ekonomického systému (Harvey 2004, 2006a).

vytváří napětí ve společnosti, přesto střet odlišných zájmů tříd ve svém důsledku vede ke kompromisu tříd a případně i k jejich spolupráci (Harvey 2004, 2006a).

Do institucí státu se promítají vztahy ve společnosti, stát tedy poté, co vytvořil kapitalistický systém, se přetransformoval do podoby instituce snažící se najít soulad mezi rozdílnými zájmy tříd (Harvey 1976; 2006a). Přesto marxisté předpokládají zneužívání státních institucí kapitalistickou třídou, která disponuje prostředky, na kterých je stát existenčně závislý, i větší mírou moci ve společnosti způsobenou podřízeností třídy pracujících. Systém tvořený státem a konání státu se tak přiklání k potřebám kapitálu, ostatní ho musí přijmout bez ohledu na své vlastní zájmy a potřeby (Harvey 1974, 2004, 2006a, b, 2008).

Akumulace kapitálu je následována jeho opětovnou absorpcí do kapitalistického systému (Harvey 2006a, 2008). K tomu nemusí nutně docházet na místě tvorby kapitálu, naopak je pravděpodobný jeho přesun do míst s vyšším potenciálem zisku. Role státu pak spočívá především v ochraně finančního systému a peněz jakožto hlavního prostředníka při směně hodnot a uzpůsobování právních a ekonomických podmínek tak, aby byly výhodné pro investující korporace bez ohledu na dopad na zaměstnance a obyvatele (Harvey 2006a, 2008).

V případě naplnění systémové kapacity pro absorpci kapitálu, dochází přirozeně k jeho znehodnocení (Harvey 2004, 2006a). Znehodnocení kapitálu se kapitalisté snaží přesunout na jiné subjekty. Z definice kapitálu, který je podle Marxe hodnotou v pohybu, vyplývá, že ke znehodnocení kapitálu dochází jeho nevyužíváním. Ke znehodnocení kapitálu dochází převážně během krizí, kdy spolu soupeří třídy či kapitalisté mezi sebou o míru ztrát, které na ně připadnou (Harvey 2006a).

Z prostorového hlediska se mohou lišit místa akumulace a znehodnocení kapitálu. V době, kdy na jednom místě dochází k akumulaci kapitálu, může v jiném místě docházet k jeho znehodnocování. O místo, kde dojde ke znehodnocení kapitálu, soupeří státy obchodními a finančními omezeními zahraničního obchodu, monetární, obchodní a imigrační politikou, ovlivněním postavení ekonomik ve světovém systému,

ale také fyzickou destrukcí kapitálu soupeře doslovnou válkou¹³. V případě nespokojenosti s místními podmínkami může soukromý sektor výrobu přemístit do jiné výhodnější lokality, čímž ve staré lokalitě dojde ke znehodnocení stávajícího kapitálu (Harvey 2006a).

Určitá část kapitálu musí být nemobilní, aby zajistila mobilitu ostatních druhů kapitálu (typicky dopravní a sociální infrastruktura). Jelikož není možné tento kapitál v případě ohrožení jeho znehodnocením přesunout, musí se jeho uživatelé (např. vlastníci půdy, developeři, stát) zasazovat o jeho ochranu. Na obranu nemobilního kapitálu vznikají **teritoriální aliance**, které jsou více či méně volnými sdruženími takových uživatelů fungujícími na všech řádovostních úrovních od lokální až po globální. Teritoriální aliance se snaží přilákat do svých teritorií co největší objem kapitálu a přenést znehodnocení kapitálu do jiné lokality¹⁴ (Harvey 2006a).

Vývoj kapitalismu přirozeně vede ke koncentraci ekonomické a politické moci do několika center, která jsou posléze schopna vykořisťovat a ovládat ostatní regiony nerovnou směnou. Každá teritoriální aliance se snaží využívat jiné pro vyřešení svých vnitřních problémů, největší předpoklady k tomu mají právě takové hegemonické teritoriální aliance. Proto také dochází k boji o kontrolu strategických center státu, nadnárodních společenství, mezinárodního měnového systému, atd., neboť tato centra mají možnost ovlivňovat míru vykořisťování, v případě státu také přerozdělovat kapitál mezi regiony (Harvey 2006a).

Zajímavým aspektem Harveyho teorie je na marxistu nezvyklé považování podoby sociální infrastruktury za hlavní faktor ovlivňující veškeré ekonomické a

---

¹³ Podle Davida Harveyho svět po velké hospodářské krizi v 30. letech 20. století nezachránila politika „New Deal“ ve Spojených státech ani aplikace keynesiánské ekonomie ve státech západní Evropy, ale zničující důsledky 2. světové války, včetně nerovnoměrné distribuce tohoto znehodnocení kapitálu. Od konce 2. světové války opět dochází k nárůstu dominance center akumulace, přičemž i tato akumulace musí nutně vést ke zničení válkou. Za podporu tohoto tvrzení považuje David Harvey extrémně vysoké výdaje kapitalistických států na zbrojení. Toto průmyslové odvětví sice skýtá možnost zhodnocení kapitálu a pracovní síly, avšak vyrobené zbraně je také nutné využít (Harvey 2006a). Harvey se zde však nezabývá otázkou, zda není kapitalismus chráněn zvyšující se frekvencí technologické kreativní destrukce (podle Schumpetera, viz Holman 1994), která způsobuje neustávající znehodnocování kapitálu (srov. Harvey 2006b, 2008).

¹⁴ Příkladem, který by odpovídal tomuto teoretickému konceptu, by mohly být finanční operace amerických bank před světovou finanční krizí. Ty převáděly za podpory americké federální vlády poskytnuté rizikové úvěry (především na bydlení pro nejchudší obyvatele) na nepřehledné balíky cenných papírů, se kterými dále obchodovaly na světovém trhu. Riziko z poskytnutých úvěrů tak přesunuly na jiné finanční instituce (Keller 2010) a především do jiných lokalit. To však vedlo k tomu, že „riziko bylo snato z bank a rozloženo na všechny takovým způsobem, že nakonec nikdo nevěděl, kde vlastně je“ (Engdahl 2009, cit. v Keller 2010, s. 38).

společenské vztahy. Přestože je sám sociální infrastrukturou ovlivňován, má hlavní úlohu v produkci a reprodukci sociální infrastruktury stát a jeho instituce (Harvey 2006a). Přitom musí soutěžit s ostatními státy o podobu sociální infrastruktury, která bude nejvíce vyhovovat korporacím, od nichž také prostřednictvím daní přijímá prostředky na její udržování (Harvey 2006a). Tuto sociální infrastrukturu je však velmi obtížné změnit, prakticky se tak děje pouze v průběhu krizí, což je doprovázeno velkými výdaji na straně kapitálu a „lidským utrpením“ na straně pracujících (Harvey 2006a). Ke změně pak může dojít mimo jiné transferem sociální infrastruktury z jiné lokality, např. transferem technologií či kvalifikované pracovní síly prostřednictvím „přílivu mozků“ (Harvey 2006a).

Kritika marxistických směrů¹⁵ teorií regionálního rozvoje musí začít od samotných základů marxismu. Z metodologického hlediska kritizuje Bob Jessop marxistické teorie za strukturalistické vidění světa, kde jsou přesně určené role a kde jednotlivec nemůže změnit svojí aktivitou předem daný chod dějin (Jessop 2004). V souladu s marxistickou filozofií, kde celá společnost včetně kultury, intelektuálních a tvůrčích sil je determinována existující materiální základnou (Popkin, Stroll 2000), pak lze marxistické teorie regionálního rozvoje kritizovat za předpoklad, že chování soukromého sektoru je určováno pouze podle míry zisku. Podle Davida Harveyho je to ale Marxem kritizovaný kapitalistický systém, který vnucuje takové racionální ekonomické uvažování, které je lidským bytostem nepřírozené (Harvey 1976; srov. Judt 2011). Přesto je možné považovat za chybné i v rámci takového systému neuvažování například institucionálních faktorů, které ovlivňují chování kapitálu. Touto orientací pouze na ekonomické faktory vývoje společnosti se marxisté blíží klasické, resp. neoklasické a neoliberální ekonomii (Jessop 2004; Přibáň 2012).

David Harvey diskutuje roli státu sporadicky, sám autor přiznává, že toto téma není marxisty dostatečně rozpracováno a v tomto ohledu jde o začátek diskuze o podobě kapitalistického státu (Harvey 2006a). Stát podle Harveyho na jedné straně přijímá nepřímá opatření, jako je garance ekonomických, občanských či právních svobod a tvorba zázemí pro kapitalistickou soutěž, včetně regulace podmínek

---

¹⁵ Kritika marxistických směrů je dnes převážně v postkomunistických zemích včetně Česka ovlivněna „primitivním antikomunistickým klišé“ spojujícím teoretický marxismus s ideologií komunistických totalit 20. století (Žižek 2011a). Výběr relevantní kritiky marxismu tak byl značně omezený.

zaměstnávání, odstraňování bariér mobility kapitálu a pracovní síly. Na straně druhé stát aplikuje přímé intervence, mezi které lze započítat určitou formu rozvojového plánování, která má za cíl regulaci prostorové koncentrace kapitálu, ale především státní monetární a fiskální politiku, kterou zajišťuje časovou i prostorovou dynamiku kapitálu (Harvey 1976, 2006a). Přesto z těchto jednotlivostí je velmi obtížné vytvořit komplexní teorii státu, která by obsahovala všechny aspekty státní moci (Harvey 2006a). Marxistické pojetí státu pak lze kritizovat za jeho představení jako neutrálního nástroje, který může být teoreticky zneužit kteroukoli třídou ve svém boji (Jessop 1990b). Není tedy připouštěna jakákoli snaha o prosazení zájmů samotného státu a jeho politických představitelů (srov. např. Jessop 1990a; Keller 2003).

Shrnutí marxistického přístupu k roli státu v teoriích regionálního rozvoje a jeho srovnání s ostatními směry teorií regionálního rozvoje představuje kapitola 3.

2.3. Institucionální směry

Na počátku 70. let sociologové Alain Touraine a Daniel Bell definovali dnes již obecně známý koncept přechodu společnosti od průmyslové k postindustriální (Bell 1976). V nástupu postindustriálního uspořádání společnosti Daniel Bell až příliš „optimisticky“ vidí proces, kdy

„autonomie ekonomického řádu (a moc lidí, kteří ho ovládají) pomalu končí a vynořují se nové systémy kontroly. Řečeno ve zkratce, kontrola společnosti již není primárně ekonomická, nýbrž politická“ (Bell 1973, cit. v Keller 2010, s. 18).

Tato vize očekávaného příchodu nového budoucího uspořádání se autorovi nevyplnila¹⁶. Přesto je i v tomto pohledu možné spatřovat přesun pozornosti sociálních vědců směrem k významu politických institucí, resp. obecně ke státu.

Takový posun reflektovala také ekonomie, v rámci které vznikl směr institucionální ekonomie (např. Myrdal 1978, 2005; Mlčoch 2005). Ta se zabývá omezující i stimulační rolí institucí v lidském společenství či konkrétně v ekonomickém

---

¹⁶ Příkladem nesplnění této vize může být samotné rozšiřování a zkvalitňování informačních technologií, kterým Daniel Bell přikládá v postindustriální společnosti a ekonomice velký význam (Bell 1976). Řízení tohoto procesu totiž autor vložil do kompetencí politiků, resp. státu (Bell 1976). Tento proces byl ale veden aktivitami univerzit při založení internetové sítě a následnými aktivitami ekonomických subjektů poskytujícími připojení pro široké masy obyvatel. Příklady neustávajícího významu ekonomické moci pak uvádí např. Keller (2010).

systemu. Pod pojmem instituce jsou myšlena obecně přijímaná pravidla omezující mezilidské interakce a nastolující v nich řád. Rozlišit lze instituce formální (zákony, ústava) a neformální (zvyky, etika) (North 1991). Tímto termínem se však často označují také organizace, které jsou již tvořeny konkrétními lidmi, mají jasně danou strukturu odlišnou od struktur okolních a definovaný cíl činnosti (Jandourek 2003). Hlavním předpokladem institucionální ekonomie je myšlenka, že všechny hospodářské subjekty jsou ve svém rozhodování a chování ovlivňovány institucionálním prostředím (Hasse et al. 2008), včetně institucí státu. Významnou součástí institucionalismu je také výzkum distribuce moci ve společnosti, konkrétně moci ekonomické, společenské či politické, která úzce souvisí se samotnými institucemi (Myrdal 1978).

První teorie regionálního rozvoje institucionálního charakteru lze zaznamenat již v 50. letech 20. století (např. Myrdal 1978, 2005). Jde v převážné míře o teorie ovlivněné keynesiánským duchem tehdejší ekonomie, která byla založená na silné státní regulaci. S příchodem nového zájmu o studium politických procesů v regionálním rozvoji se rozšiřuje také základna nových institucionálních teorií. Oproti starším teoriím lze spatřovat tři základní odlišnosti. Zaprvé jde o posun od levicově zaměřených institucionálních teorií k převážně pravicově zaměřeným teoriím. Příčinou může být časově shodné rozšiřování neoliberální ideologie, která do popředí zájmu staví samoregulující se trh a která kritizuje státní zásahy do ekonomiky. Stát by měl pouze zajistit základní stabilní podmínky pro fungování soukromého sektoru a odstranění bariér pro optimální fungování tržního mechanismu (Blažek, Uhlíř 2011). Na významu získává tzv. znalostní ekonomika, což se dále promítá do zaměření těchto teorií především na tvorbu inovací. Podstatným aspektem těchto teorií je pak význam vazeb aktérů regionálního rozvoje (většinou malé a střední firmy) přes sociální sítě.

Jednou z významných institucionálních teorií je **teorie klastrů**. Základním předpokladem této teorie je ovlivnění úspěchu firem jejich bezprostředním okolím. Klastry jsou podle Michaela E. Portera definovány jako

„geograficky blízká skupina propojených firem, specializovaných dodavatelů, poskytovatelů služeb a vybraných institucí v konkrétním odvětví, které jsou propojené externalitami různého typu“ (Porter 2003, s. 562, překlad autora),

přičemž vztahy mezi těmito firmami mohou být jak konkurenční, tak i kooperační (Porter 1998, cit. v Cooke 2001). Podle Haralda Bathelta a kol. lze identifikovat tři

významné aspekty klastrů, které ovlivňují činnost přítomných firem. Zaprvé jde o tvorbu a sdílení znalostí, dále osobní setkávání zainteresovaných lidí a v neposlední řadě něco, co lze označit za pracovní atmosféru (Bathelt et al. 2004), tedy něco, co „je přítomné všude kolem ve vzduchu“ (Marshall 1920, cit. v Blažek, Uhlíř 2002, s. 151).

Vazby mezi firmami jsou nejčastěji realizovány „lokálním šumem“¹⁷ (*local buzz*), tedy neobchodními kontakty mezi zaměstnanci firem. Podstata tohoto „šumu“ je zcela spontánní a může se volně přelévat v prostoru od jednoho zdroje k druhému. Všechny aspekty „lokálního šumu“ vytváří podmínky pro spontánní interakce firem, které jsou velmi výhodné pro inovační proces (Bathelt et al. 2004).

S klastry úzce souvisí koncept globálních vazeb (*global pipelines*, doslova „globální potrubí“). Klastř není ohraničené seskupení firem, které by nespolupracovaly i s firmami v okolí. Výměna informací se subjekty mimo klastř tak probíhá právě prostřednictvím takových globálních vazeb (Bathelt et al. 2004), které propojují nejvýznamnější světová znalostní centra a jejich klastry. Takové vazby jsou výhodné pro výměnu znalostí a informací o nových postupech a nových pohledech na v klastřu řešenou problematiku. Samozřejmostí pak je předpoklad rozšíření těchto nových informací mezi ostatní firmy v klastřu „lokálním šumem“ (Bathelt et al. 2004).

Problémem teorie klastrů je nezařazení napojení firem na stát, přestože k tomu smysl této teorie přímo vybízí (viz zařazení institucí ve výše zmíněné definici klastřu od Michaela Portera). Do „lokálního šumu“ mohou být zapojeni také političtí představitelé samospráv či představitelé státní správy, kteří mohou jednak předávat své názory na směřování vývoje regionu nebo informace o chystaných opatřeních, ale stejně tak mohou přebírat od zástupců firem jejich názory a požadavky na řízení veřejných institucí a prosazované politiky v regionu (srov. Storper, Venables 2004).

Na teorii klastrů do určité míry navazuje teorie **regionálních inovačních systémů**, kterou se Philip Cooke snaží vysvětlit úspěch ekonomicky úspěšných regionů. Přesto jde o širší vymezení než v případě klastrů. Samotný regionální inovační systém může zahrnovat i několik klastrů, které jsou prostorově (nikoli již nutně odvětvově) blízké (Cooke 2001). Posunutím teorie o stupeň výše než jsou lokálně zaměřené teorie klastrů, se autor dostává k možnosti zařazení vlivu státních institucí na národní úrovni

---

¹⁷ Případně také „lokální bzukot“ (viz Blažek, Uhlíř 2011).

(Cooke 2001), které se v konceptu klastrů pro jejich prostorově omezené vymezení neobjevují.

Vznik regionálního inovačního systému je podmíněn splněním několika podmínek. Jednou z nejvýznamnějších je vhodné finanční prostředí včetně míry rozpočtové autonomie regionu a dostatku prostředků na vhodně volené strategie rozvoje. Nejvhodnějším uspořádáním pak je kombinace autonomního hospodaření regionů (kdy mohou regiony volně rozhodovat, jak využít centrálně rozdělované finance) a možnosti určovat výši vlastních regionálních daní. Neméně důležitým faktorem je rozsah kompetencí místních samospráv, s jakými mohou rozhodovat či ovlivňovat rozhodnutí v oblasti výstavby technické infrastruktury (dopravní a komunikační infrastruktury) a vzdělanostní infrastruktury (univerzity, výzkumné ústavy, vědecké parky, technologická centra). Svůj význam ale mají také institucionální faktory, tedy mentalita regionálních aktérů či kultura daných regionů (Cooke 2001). Úspěch regionálních inovačních systémů závisí také na znalostech, intenzivní spolupráci blízkých firem a schopnosti tvorby inovací (Cooke 2001).

Úlohou národní úrovně státu je v teorii regionálních inovačních systémů především vytvoření podmínek, ve kterém mohou ostatní aktéři plnit svoji roli tvůrců inovací, které pak mohou pomoci regionu v jeho rozvoji a následném postavení mezi ekonomická centra globální či státní. Role státu tak je v této teorii omezena, neboť nepřipouští vlastní zájmy státu.

Z hlediska této práce se jako nejzajímavější institucionální teorie regionálního rozvoje jeví **teorie trojitě šroubovice** (*triple helix*). Ta primárně představuje analytický rámec pro výzkum regionálního rozvoje na základě studia vzájemného ovlivňování a spolupráce tří sektorů, kterými jsou průmysl, univerzity a vláda (Etzkowitz 2003; Leydesdorff, Meyer 2006). Každý z nich plní odlišnou úlohu. Průmysl generuje bohatství, resp. prostředky, které mohou využívat další subjekty, univerzity pak produkují nové vědomosti a inovace a vláda vytváří normy, kterými řídí běh celého systému. Vztahy mezi jednotlivými subjekty jsou velmi intenzivní, často neformálního charakteru (Etzkowitz 2003; Leydesdorff, Meyer 2006). Každý člen trojitě šroubovice částečně přejímá roli dalších subjektů. Vláda se tak vedle své klasické role může také stát zdrojem kapitálu pro začínající firmy (Etzkowitz 2003).

Systém není stabilní, ale naopak je velmi dynamický a neustále se mění. Pokud nejsou tři uvedené sektory od počátků synchronizovány, stávají se tak nezávislými zdroji změn (Leydesdorff, Meyer 2006), jejichž důsledky mohou být protikladné. Dynamiku dodávají všechny tři sektory včetně veřejné správy. Základním faktorem, který mění podmínky ekonomiky a vytváří tak její dynamiku, jsou inovace (Leydesdorff, Meyer 2006). Jde tak o navázání na inovační teorii „kreativní destrukce“ česko-rakouského ekonoma Josepha Aloise Schumpetera (viz Holman 1994).

Přestože tato teorie nabízí zajímavý pohled na proces regionálního rozvoje, je nutné s ní v několika případech polemizovat. Už v samotném vymezení tří hlavních sektorů lze spatřovat značné omezení. Při srovnání s vymezením v jiných pracích (např. Henderson et al. 2002; Potůček 2005) se nelze ubránit přesvědčení, že se teorie trojitě šroubovice zabývá pouze úzkým výsekem „elitních“ institucí. Ty mají sice největší vliv na regionální rozvoj, avšak i v nižších hierarchických úrovních lze najít instituce, které jsou schopny ovlivňovat jak „elitní“ vrstvy, tak i samotný regionální rozvoj (typickým příkladem mohou být odbory). Tyto „elitní“ instituce se navíc vyskytují převážně pouze v jádrových regionech. Rozvoj ostatních regionů tak musí být nutně založen také na aktivitě jiných institucí.

Dalším problémem je přílišná orientace teorie na inovace. Ty jsou sice významným mechanismem regionálního rozvoje, ale rozhodně ne jediným. Výsledkem pak je vyzvedávání významu inovujícího soukromého sektoru, který „plní ústřední roli ve společnosti“ (Etzkowitz 2003, s. 295, překlad autora) a kterému je podřízeno zcela vše od práce akademické sféry až po rozhodování vlád. Teorie trojitě šroubovice tedy zájmy státu do značné míry omezují na podporu fungujícího inovujícího soukromého sektoru.

Henry Etzkowitz uvádí, že univerzity jsou rovným a nezávislým partnerem v trojitě šroubovici (Etzkowitz 2003), přesto ihned v prvním odstavci svého rozsáhlého článku (Etzkowitz 2003) popisuje transformaci univerzit na zdroj inovací pro průmysl. Loet Leydesdorff a Martin Meyer uvádí, že univerzity produkují spíše nepatentované znalosti než patentované inovace (Leydesdorff, Meyer 2006), ale přesto v popisu teorie opět omezují univerzity na „generátora inovací“ pro průmysl. Tato „třetí role“ univerzit tak v pohledu autorů tohoto konceptu zcela překrývá původní dvě role, kterými je vyučování a bádání (srov. Etzkowitz 2003). Jak uvádí Tomáš Halík, věda a vědecký

rozum se ze samotného účelu stávají pouhým prostředkem a naopak zisk a peníze se z prostředku mění na účel a všeospravedlňující nejvyšší cíl¹⁸ (Halík 2009). Věda se stává základem ekonomického rozvoje (Etzkowitz 2003), avšak zde její role končí. Výsledkem získávání financí na výzkum prodejem svých objevů podle autorů univerzity snižují svoji závislost na vládě (Etzkowitz 2003). To je jistě pravda, je však nutné dodat, že zároveň tak zvyšují svoji závislost na průmyslu, jehož potřebám se ve své vědecké práci musí přizpůsobovat. Takový vědecký výzkum tak

„nemá ctižádost ani svobodu naplňovat touhu lidského ducha po poznání pravdy [...], nýbrž poslušně plní zadání diktovaná ekonomickými, případně politickými zájmy svých mecenášů. [...] Zisk se stal pravdou vědy“ (Halík 2009, s. 36-37).

Důsledky, které představuje Tomáš Halík, nelze považovat za pozitivní, přestože navazují na procesy popsané s pozitivním zabarvením v teorii trojitě šroubovice. Otázkou však je, zda přesun pozornosti vědy od hledání „pravdy“ k využitelným faktům není nevyhnutelným důsledkem vývoje samotného lidského chápání skutečnosti od metafyzického, přes historické až k technickému (viz Ratzinger 2007).

Institucionální teorie regionálního rozvoje i přes představení významu institucionálních faktorů v regionálním rozvoji nepovažují stát za vlivného aktéra regionálního rozvoje, který by prosazoval především své vlastní zájmy. Velká část z těchto teorií navíc představuje instituce veřejné správy pouze na regionální úrovni a zcela tak opomíjí národní úroveň státu, která může být pro regionální rozvoj klíčová. Ovlivnění podoby regionálního rozvoje státem v institucionálních teoriích a srovnání s ostatními směry teorií regionálního rozvoje představuje kapitola 3.

2.4. Regulacionistické směry

Poslední sledovaná skupina teorií regionálního rozvoje zahrnuje teorie vytvořené v různých časových obdobích, které vychází z různých ekonomických základů. Přesto je

---

¹⁸ Negativní pohled na problematiku prodejnosti vědecké práce představuje Jan Keller, který ji popisuje ze strany vědeckého pracovníka (Keller 2010). Radikálnější pohled na podřizování univerzit potřebám trhu a s tím spojenou masovou produkcí „nevzdělaných“ specialistů bez schopnosti vlastního uvažování podává známý pamflet studentů Štrasburské univerzity a studentských členů Situacionistické internacionály „O ubohosti studentského života“ (Internationale Situationniste 1966), který byl textovým vyjádřením nespokojenosti univerzitních studentů se společenskými procesy vedoucí ve svém důsledku až k ostrým protestům během roku 1968 ve Francii, Německu, Itálii nebo ve Spojených státech (Gilcher-Holtey 2004).

jim vlastní nahlížení na stát jako na plnohodnotného aktéra regionálního rozvoje s vlastními zájmy, které prosazuje především pomocí regulačních, ale také investičních opatření.

Po druhé světové válce se do popředí dostávají ekonomické názory kritizující předpoklady předválečné neoklasické ekonomie s jejím nezasahováním do přirozeného vývoje trhu. Ta podle tehdejších autorů selhala ve velké hospodářské krizi a v navazujícím fašismu, který byl jejím důsledkem (Myrdal 2005; Keynes 2008). Aby se podobný vývoj neopakoval, ekonomové té doby přišli s myšlenkami nutnosti státních zásahů do ekonomiky (především investicemi, které v dobách krize nahrazují nedostatečnou spotřebu, a zdaněním a následným přerozdělováním výnosů z daní, které upravují míru samotné spotřeby) a významu psychologických faktorů v ekonomice, jako je důvěra a optimismus (Myrdal 2005; Keynes 2008). To vedlo k založení a rozvoji regulačních sociálních států napříč celou západní Evropou (Judt 2011). Přes velkou míru zapojení státu do společensko-ekonomických procesů však v sociálním státě i nadále zůstává široké pole pro osobní iniciativu a zodpovědnost (Keynes 2008).

Obecná atmosféra vzrůstu významu státu se promítla také do teorií regionálního rozvoje (např. Myrdal 1978; 2005). Tehdy vzniklé teorie nelze přímo označit podle tehdy převládajícího ekonomického směru za keynesiánské (Blažek, Uhlíř 2011), byly však tehdejším převládajícím ekonomickým paradigmatem ovlivněny ve smyslu silné regulační role státu, který je významným aktérem regionálního rozvoje. Stát má v těchto teoriích vlastní zájmy a jeho rozhodování a konání probíhá bez podřízenosti či výrazné závislosti na jiných aktérech.

Od této doby prvních institucionálních teorií se podobné teorie představující silný regulační stát objevují jen zřídka, většinou však vychází z jiného socioekonomického směru. Regulační teorie někteří autoři (např. Amin 1999) kvůli podobnosti v oblasti významu státních regulací řadí k institucionálním směrům, přestože ty ve svém teoretickém základě vychází z marxismu. Oproti němu však představují stát jako nezávislou instituci prosazující vlastní zájmy (např. Jessop 1990a; Lipietz 1993). Regulační roli státu do značné míry také rozpracovává současná teorie globálních produkčních sítí, která poukazuje především na nutnost globální perspektivy studia regionálního rozvoje i role státu v něm (např. Henderson et al. 2002; Coe et al. 2004;

Dicken 2007). V této kapitole jsou tyto tři typy regulacionistických teorií srovnány podle historické posloupnosti.

V 50. letech 20. století se objevily dvě teorie regionálního rozvoje, jejichž autoři švédský ekonom **Gunnar Myrdal** a německý ekonom **Albert Hirschman** inovátorsky představili stát jako významného aktéra regionálního rozvoje. Přesto jej omezili na regulátora regionálního rozvoje, který je iniciován jiným subjektem.

Gunnar Myrdal nahlíží na meziregionální nerovnosti jako na stále se stupňující proces, který je výhodný pouze pro vyspělé oblasti a není možné ho zvrátit bez státních zásahů (Myrdal 1978, 2005). Stát by pak měl do ekonomiky zasahovat především v dobách krizí, kdy může mimo jiné zajistit stabilitu systému dodáním nutných finančních prostředků, které by měl naspořit během dob konjunktury. K tomu je však nutná změna politické kultury, která by zajistila lepší hospodaření se státním rozpočtem a sebekontrolu politické reprezentace (Myrdal 2005). Vliv na existenci pozitivních rozvojových efektů na méně vyspělé regiony tak má podle Myrdala především systém parlamentní demokracie, institucionální rámec a právě cílené úsilí států o snižování nerovnosti v rámci tzv. státu blahobytu například veřejnými investicemi, decentralizací kompetencí na místní správy spolu s definováním minimálních standardů poskytovaných služeb a sdílení podobných hodnot a myšlenek. Základním nástrojem státu ve snižování nerovnoměrností by měl být rozvojový plán vedoucí k realizaci celospolečensky prospěšných investičních akcí (Myrdal 1957, cit. v Blažek, Uhlíř 2011; Myrdal 2005).

Albert Hirschman má odlišný pohled na nerovnoměrný rozvoj. Ten považuje za pozitivní pro příznivý rozvoj ekonomiky. Rozvoj několika růstových center může pomoci ostatním regionům difúzí ekonomického úspěchu, který je i v zájmu vyspělých regionů (Hirschman 1973). Pokud by nerovnosti přesáhly únosnou míru, považuje však Hirschman za nejlepší řešení nástup státu, který se může veřejnými investicemi do vyspělých regionů pokusit změnit situaci (Hirschman 1973).

Oba autoři do svých teorií zařazují institucionální faktory rozvoje, jako je pozitivní prostředí, institucionální rámec či fungování politických institucí. Gunnar Myrdal upozorňuje, že neexistují ryze ekonomické problémy, proto je nutné problematiku regionálního rozvoje studovat v širším záběru, především v souvislosti s analýzou

sociálních vztahů (Hirschman 1973; Myrdal 1978, 2005). Podle teorie Alberta Hirschmana má pro rozvoj regionů nezanedbatelný význam pozitivní prostředí.

„Zdůrazňování vlastní nadřazenosti obyvateli některých úspěšných regionů či skupin nad ostatními má [...] podle Hirschmana kumulativní účinek. Přestože počátkem úspěchu může být naprostá náhoda nebo vybavenost přírodními zdroji apod., úspěšní budou vždy zdůrazňovat svoji zásluhu, schopnosti a pracovitost, dokonce tomu sami uvěří a začnou se podle toho chovat a vychovávat tak své děti. Podle rozsahu, v jakém k tomuto jevu dojde, dojde i k vytvoření atmosféry příznivé pro další rozvoj, a to přispěje k ovlivnění investičních rozhodnutí dalších ekonomických subjektů. Jejich rozhodování se tím stává méně iracionální. Obyvatelé méně úspěšných regionů či odvětví zase stejně silně obviňují úspěšné z hrubého materializmu, pošlapávání tradičních národních hodnot, spojují úspěch s nekalými až kriminálními praktikami, což je prostředí, které potenciálním podnikatelům (ať již místním nebo z vně regionu) příliš nepřeje“ (Blažek, Uhlíř 2002, s. 92).

Podle Hirschmana je zásadní pro rozvoj méně vyspělých regionů mobilizace energie pomocí regionálních institucí a programů, nalezení skrytých a špatně využívaných zdrojů a především odstranění pocitu deprese obyvatel zaostalých regionů (Hirschman 1958, cit. v Blažek, Uhlíř 2011; Hirschman 1973).

Reprezentativní kritiku výše uvedené role státu v regionálním rozvoji předkládá Bob Jessop, který se ve volbě přirovnání inspiroval ve starořeckém dramatu. Upozorňuje, že není možné stát eliminovat na „regulační *deus ex machina*, který je spuštěn na scénu vždy, když to kapitál potřebuje“ (Jessop 1990a, s. 60, překlad autora). Stát tedy musí být také považován za aktéra regionálního rozvoje s vlastními zájmy a vlastním přístupem k ekonomickým vztahům ve společnosti. Nelze předpokládat, že by přirozeně došlo k takové změně politické kultury (jak upozorňuje Myrdal 2005), aby byl stát schopný objektivně zastávat pouze celospolečenské zájmy, nikoli své vlastní.

Přesto v Myrdalově a Hirschmanově případě šlo o významný posun od neoklasických teorií, když do svých konceptů zapracovali i politické a institucionální faktory. Díky tomuto pro budoucí generace teorií inspirativnímu obsahu je možné tyto autory označit za předchůdce později se vymezujícím institucionalismu (Blažek, Uhlíř 2011).

V reakci na metodologickou omezenost strukturalistických marxistických směrů teorií regionálního rozvoje vzniká v 70. letech ve Francii **regulační škola** levicově zaměřených ekonomů a sociologů. Myšlenky této školy se rozšířily do dalších zemí (např. Nizozemsko, Německo, Skandinávie, Spojené státy), kdy některé takto vzniklé

školy představily mírně odlišný přístup k otázkám role státu v regionálním rozvoji (viz Jessop 1990a). Regulační škola z marxismu zachovává předpoklad antagonistických vztahů ve společnosti a stále trávajícího boje jednotlivých aktérů o výsadní postavení oproti ostatním aktérům (Jessop 1990a, b). Výjimečný je však především zájem regulační školy o společenské a politické instituce.

Regulacionisté pracují se dvěma klíčovými koncepty, a to režimem akumulace a režimem regulace. Režimem akumulace je míněna kombinace produkce a spotřeby, režim regulace představuje institucionální soubor a komplex norem (Jessop 1990b), včetně aktivit státu, společenské kultury, zkušeností, atmosféry (Lipietz 1993), tedy jakési „společenské paradigma“ formující představy a potřeby obyvatel (Lipietz 1986, cit. v Blažek, Uhlíř 2002). To má zabezpečovat reprodukci kapitálu, a tedy současný režim akumulace, navzdory antagonistickému charakteru kapitalistických společenských vztahů (Jessop 1990b). Režim regulace může odlišným způsobem působit na různých řádovostních úrovních od lokální až po globální, čímž může vytvářet prostorově odlišné předpoklady pro regionální rozvoj. Prosperita regionu, tedy schopnost reprodukce kapitálu, tak do značné míry závisí na aktivitách státu, resp. na podobě režimu regulace (Lipietz 1993).

Regulační aktivity státu spatřují regulacionisté především v oblasti přerozdělování bohatství ve společnosti zabezpečujícím sociální soudržnost obyvatel (Jessop 1990a). Ve chvíli, kdy není možné společenské rozpory ustát, však nevyhnutelně dochází ke krizi obou režimů, ze které vzejdou režimy nové (Jessop 1990b). Existující struktury a institucionální formy se tak musí adaptovat na nové režimy, které musí být vytvořeny státem (Jessop 1990a). V různých obdobích akumulace tak fungují různé institucionální formy¹⁹.

Německá (resp. západoněmecká) regulační škola (především Joachim Hirsch) předpokládá aktivitu státu na budování vlastního mocenského bloku, který průběžně ovlivňuje podobu akumulačních strategií a společenských forem. Významnou úlohu hrají politické strany, které jsou prostředníkem mezi státem a individualitami či

---

¹⁹ Příkladem by mohla být změna během krize v 70. letech z keynesiánské ekonomiky spojené s masivní podporou sociálního státu na neoliberální ekonomiku, která svojí filozofií prorůstá do všech aspektů společnosti a která umožnila přechod k nadvládě finančních trhů a velkého kapitálu nejen v ekonomice, ale také ve společnosti a politice (Harvey 2006b, 2008; viz také Hauser 2010). Někteří autoři předpokládají, že i současná krize bude doprovázena změnou socioekonomických podmínek, kterou lze nazvat změnou režimu regulace (např. Žižek 2011a, c).

institucemi ve společnosti a jejich rozdílnými zájmy. Nový režim regulace přináší podle této školy také nový stranický systém (Haeusler, Hirsch 1987, cit. v Jessop 1990a). V takto pojatém konceptu je možné spatřovat paralelu s konceptem vývoje politických stran podle politologů Richarda S. Katze a Petera Maira. Ti také tvrdí, že spolu se změnami vnějších podmínek se vytváří nové typy politických stran. Vývoj politických stran následně implikuje vývoj vnějších podmínek systému, jako jsou společenské změny, které následně podmiňují další vývoj politických stran. Tito autoři popisují vznik kartelové strany, tedy strany, která je „prorostlá“ se státem, jehož zdroje využívá pro svůj prospěch (Katz, Mair 1995). Jde tedy o jinými slovy vyjádřené stejné jevy, které německá regulační škola označuje za budování mocenského bloku na úrovni státu.

Snahou o regionální aplikaci regulační teorie je výzkum **kalifornské školy** geografů Michaela Storpera, Allena Scotta a Richarda Walkera. Ti chtěli nalézt vazbu mezi způsobem národní a globální regulace ekonomiky a regionální formou institucí, organizace výroby, technologií a trhu práce, které zapříčinily hospodářský rozkvět špičkových technologických regionů jižní Kalifornie (Lipietz 1993; Storper, Scott 1995). Mimo masivní vládní investice, rozvoj filmového průmyslu a zneužívání nelegálních imigrantů pro levnou práci byl zmiňovaný úspěch těchto regionů založen především na rozšíření neobchodních vazeb firem, vědců a vlády, kteří si jejich prostřednictvím předávají *know-how*, šíří technologické inovace a které jsou silnější a trvanlivější než klasické obchodní vazby. Neobchodní vazby pak předpokládají prostorovou blízkost firem na rozdíl od obchodních vazeb, které mohou fungovat i na velké vzdálenosti (Storper, Scott 1995; Storper, Venables 2004).

Tím se kalifornská škola blíží institucionálním teoriím. Rozdíl je však patrný v konstatování kalifornské školy, že pro rozvoj regionu je významná také regionální, národní i nadnárodní forma regulace a stimulační nástroje včetně podpory podnikání, výzkumu a vzdělanosti či výstavby dopravní infrastruktury. Využití pro podporu rozvoje regionu lze například rozvojový fond financující rizikové investice, které jsou významné z hlediska stanovené strategie regionálního rozvoje (Storper, Scott 1995).

Vznik poslední diskutované teorie je spojen s nespokojeností několika společenských vědců (Peter Dicken, Jeffrey Henderson a další) s omezeností dosavadních ekonomicko-geografických teorií, které nebyly schopny plně vysvětlit regionální rozvojové procesy v globalizující se ekonomice. Ty se zabývaly pouze

lokálními či národními ekonomikami a jejich ovlivněním globální ekonomikou (přičemž nebyly schopny vysvětlit kvalitativní změny globální ekonomiky) nebo v případě globálních hodnotových a komoditních řetězců (srov. Gereffi 2005) se omezovaly na zjednodušené vertikální a lineární uvažování procesu produkce a distribuce s omezeným počtem aktérů (Coe et al. 2004; Dicken 2007).

V reakci na tyto nedostatky předkládají koncept **globálních produkčních sítí**, kde jsou vedle vertikálních propojení také horizontální a diagonální a kde jsou jednotliví aktéři formováni svým propojením na ostatní aktéry. Konkrétně se koncept zaměřuje na sítě firem a jejich globální a lokální organizace, nerovnoměrnou distribuci moci v rámci této sítě, vytváření hodnot a jejich transfer a na instituce a jejich vliv na strategie firem. Hlavní princip spočívá v předpokladu různých zájmů různých aktérů z různých míst, jejichž chování může mít významné dopady na ekonomický rozvoj či technologický rozvoj v lokalitě, kde působí (Henderson et al. 2002; Dicken 2007).

Regionální rozvoj závisí na endogenních růstových faktorech, které vytváří specifické komparativní výhody každého regionu, ale také na neustále se měnících strategických zájmech aktérů globálních produkčních sítí. Globální produkční sítě neintegrují pouze firmy, ale také národní a regionální ekonomiky, a to takovým způsobem, který má výrazné implikace pro jejich rozvoj (Coe et al. 2004; Dicken 2007). Hlavní význam má tvorba hodnoty, její další zhodnocování a v neposlední řadě schopnost jejího udržení v území. Pro dostatečnou produkci hodnoty jsou potřeba vhodné institucionální struktury, které jsou schopny odhalit výhody regionu a zapojit ho plně do globálních produkčních sítí. Regionální instituce tak mohou propojit globální kapitál a regionální potenciál (Coe et al. 2004). Významná pro tvorbu hodnoty je tedy vhodná konstelace konkurenceschopné pracovní síly, aktivních firem a prorůstových koalic institucí (Henderson et al. 2002, Coe et al. 2004). Instituce hrají zásadní roli také při podpoře aktivit firem na zvýšení hodnoty a ve snaze o udržení hodnoty v území pro užitek daného regionu. Důvodem je závislost udržení hodnoty na spolupráci státu, pracovní síly a podnikatelů, kteří mohou nabídnout výhodné podmínky vedoucím firmám v globálních produkčních sítích (Coe et al. 2004).

Institucionální uspořádání ovlivňuje globální produkční sítě na lokální i globální úrovni, a to především vytvářením standardů (Henderson et al. 2002; Dicken 2007). Globální produkční sítě jsou hluboce ovlivněny sociokulturním a politickým prostředím,

ve kterém působí. Regionální rozvoj není tvořen pouze regionálními institucemi, ale také národními či nadnárodními²⁰, které mají vliv na aktivity produkčních sítí v regionu (Coe et al. 2004; Dicken 2007). Vliv institucionální moci na rozhodování firem v globální produkční síti je nerovnoměrný. Největší moc mají národní vlády, avšak i jejich moc se odvíjí od vlivu státu na národní ekonomiku (Henderson et al. 2002; Dicken 2007).

Teorie se zabývá převážně produkcí hodnoty v globalizované ekonomice. Proto je stát s vlastními zájmy omezen pouze na ovlivňování chování velkých firem v rámci globálních produkčních sítí. Za hlavní nástroj vidí autoři státní regulace. Nejsou tedy v dostatečné míře diskutovány také stimulační nástroje, jako jsou investice do infrastruktury či do veřejných služeb. Koncept globálních produkčních sítí také nepočítá s dostatečnou mocí občanů, pokud se nesdružují ve velkých organizacích, jako jsou odbory, či pokud je nezastupuje větší organizace, jako jsou sdružení na ochranu spotřebitelů nebo lidskoprávní a ekologické organizace. Podobnou orientaci na struktury spíše než na jednotlivce lze spatřovat i ve vymezení moci institucionální (vlády x politici), ale i korporátní. Korporátní moc se vztahuje ke schopnosti vedoucích firem ovlivňovat rozhodování a alokaci zdrojů v celé šíři globální produkční sítě podle svých vlastních zájmů²¹. Malé firmy mohou mít podle autorů také určitý vliv. Ten se však může projevit až při jejich společném postupu (Henderson et al. 2002).

---

²⁰ Nositeli institucionální moci mohou být také nadnárodní seskupení, jako je Evropská unie, brettonwoodské instituce (Mezinárodní měnový fond, Světová banka), Světová obchodní organizace nebo ratingové agentury, které představují zvláštní typ „soukromé institucionální moci“. Vliv nadnárodní organizace může být silný v případě Evropské unie (srov. Giddens 2001; Dostál, Hampl 2008; Dostál 2010), v ostatních uskupeních jde o nevelký vliv prostřednictvím těmito institucemi ovlivněnými politikami národních vlád (Henderson et al. 2002). Zařazení brettonwoodských institucí je diskutabilní vzhledem k tomu, že institucionální moc mají mimo tyto a ratingové agentury pouze instituce státního sektoru. Brettonwoodské instituce jsou primárně „investorské fondy“, proto je v hodnocení jejich role ve světové ekonomice nutné diskutovat, zda se spíše nestarají o rentabilitu svých investic než o pozitivní dopady financovaných projektů na obyvatelstvo daných států. Vhodný k diskuzi může být příklad nepříznivého vývoje v několika afrických státech po závazku provedení neoliberálních reforem při poskytnutí půjček Mezinárodním měnovým fondem (např. Moseley et al. 2010; Žižek 2011a; Švihlíková 2012). Příkladem z poslední doby může být vývoj ve vybraných evropských zemích (např. Halimi 2011; Pehe 2012). Pro srovnání je vhodný pohled Davida Harveyho, který Mezinárodní měnový fond považuje za instituci založenou mezinárodními bankéři pro zvýšení svého vlivu na národní vlády (Harvey 2006a). Je tedy možné diskutovat přiřazení těchto institucí ke korporátní moci (obsahující nadnárodní korporace a další subjekty soukromého sektoru), kam by měly jistě patřit i ratingové agentury a finanční instituce, které hrají významnou roli v ovlivňování podoby ekonomik a následně regionálního rozvoje (viz Coe et al. 2004; Dicken 2007; Pehe 2012; Potůček 2012).

²¹ Rozdíl v míře moci velkých korporací a závislých malých a středních firem závisí především na organizaci konkrétních výrobních sítí různých odvětví (Henderson et al. 2002; Dicken 2007; diskuze na příkladu automobilového průmyslu viz Pavlínek, Ženka 2010).

3. Shrnutí role státu v perspektivě studia podpůrných programů

Diskuzí předchozí kapitoly a celkovým zhodnocením vybraných teorií regionálního rozvoje je možné definovat teoretický základ studia vybraných podpůrných programů. Pro hlubší porozumění výše představeným teoriím a jejich vzájemnému srovnání je nutné uvést také sféry vlivu, kterými stát může ovlivnit rozvoj regionů, jak jsou zahrnuty v jednotlivých teoriích. Tyto sféry zaznamenává níže uvedená tabulka 1, která se souhrnně věnuje vybraným teoriím regionálního rozvoje.

Po představení teorií a jejich hlavních autorů představuje třetí sloupec tabulky odpověď na obecnou otázku zahrnutí možnosti státních zásahů do regionálního rozvoje v jednotlivých teoriích. Následuje dichotomické rozdělení na přímé a nepřímé zásahy. Ty se následně dělí v případě nepřímých intervencí na institucionální rámec a na regulační zásahy. Institucionálním rámcem je myšleno „pozitivní prostředí“, které může stát svým působením vytvořit. S inspirací v díle Gunnara Myrdala je možné do takové kategorie pojmout politickou kulturu a fungování demokracie včetně důvěry občanů v demokracii a její instituce, sdílení myšlenek a hodnot ve společnosti či národní uvědomění (např. Myrdal 1978, 2005). Druhou kategorií, tedy regulaci, lze definovat obecně jako regulaci systému prostřednictvím standardů či legislativy. Do této kategorie lze zařadit například přerozdělování kapitálu v rámci státu blahobytu (např. Myrdal 1978, 2005), stanovení minimálních standardů poskytovaných služeb a spotřeby (např. Myrdal 1978; Jessop 1990a, b), administrativní systém a decentralizaci kompetencí (např. Porter 2003) a v extrémním případě i likvidaci nadměrně akumulovaného kapitálu válkou (Harvey 2006a). Přímé intervence státu pak lze dělit na rozvojové plánování a na intervence fiskální politikou. Součástí fiskální politiky pak jsou veřejné investice, resp. jakékoli veřejné výdaje, z nichž jsou v tabulce konkrétně uvedeny v teoriích regionálního rozvoje často se vyskytující výdaje v oblasti vzdělávání, vědy a výzkumu, v oblasti výstavby infrastruktury či podpory podnikání.

Na tomto místě je nutné upozornit, že jednotlivé sféry jsou svým rozsahem zcela nesouměřitelné. Například oblast fiskální politiky zahrnuje mnohem více možností státních zásahů než jiné oblasti. Přesto je takové rozdělení pro potřeby této práce vhodné považovat za příhodné.

V tabulce je rozlišováno, zda se konkrétní teorie danou oblastí nezabývá (0), zda státní zásahy do této oblasti připouští (V) či zda se v dané oblasti věnuje roli institucí veřejné správy pouze na regionální úrovni (R). Zde je nutné poukázat na kvalitativní rozdíly v možnosti připouštění zásahů státu. Rozdíl je například mezi převážně dohlížitelským státem Alberta Hirschmana (např. Hirschman 1973) a oproti tomu aktivně participujícím státem regulačních teorií (např. Jessop 1990a, b). V rozsahu této práce však nebylo možné provést detailnější rozlišení, neboť to již vybočuje z tématu práce.

Tab. 1 Sféry vlivu státu na regionální rozvoj ve vybraných teoriích regionálního rozvoje

teorie regionálního rozvoje	autoři	státní intervence do RR	nepřímé		přímé				
			institucionální rámec	regulace	rozvojové plánování	fiskální politika	z toho		
							V&V, vzdělávání	podpora podnikání	infrastruktura
NEG	Krugman, Fujita	V	0	V	0	R	0	R	0
třetí úroveň teorie krize	Harvey	V	V	V	V	V	V	V	V
teorie klastrů	Porter, Bathelt	R	R	0	0	0	0	0	0
RIS	Cooke	V	R	V	R	R	R	0	R
t. trojitě šroubovice	Etzkowitz, Leydesdorff	V	V	V	0	V	V	V	0
t. kumulovaných příčin	Myrdal	V	V	V	V	V	V	0	V
t. nerovn. rozvoje	Hirschman	V	R	V	V	V	0	0	V
regulační teorie	Jessop, Lipietz, Aglietta	V	V	V	0	V	0	0	0
kalifornská škola	Walker, Scott, Storper	V	V	V	V	V	V	V	V
globální produkční sítě	Dicken, Henderson	V	V	V	0	V	V	0	0

Pozn.: 0 – nezabývá se, V – připouští, R – pouze na regionální úrovni. NEG = nová ekonomická geografie; RIS = regionální inovační systémy; V&V = věda a výzkum. Vysvětlení kategorií v textu.

Zpracováno podle Hirschman 1973; Myrdal 1978, 2005; Jessop 1990a, b; Lipietz 1993; Krugman 1994; Storper, Scott 1995; Cooke 2001; Henderson et al. 2002; Etzkowitz 2003; Porter 2003; Bathelt et al. 2004; Coe et al. 2004; Storper, Venables 2004; Harvey 2006a; Leydesdorff, Meyer 2006; Dicken 2007; Blažek, Uhlíř 2011.

Většina teorií regionálního rozvoje do centra svého zájmu staví soukromý sektor, který má podle těchto teorií výsadní postavení ve společnosti. Neintervencionistické směry všechny ostatní aktéry regionálního rozvoje včetně státu ignorují či přímo odmítají jejich zasahování do přirozeného socioekonomického vývoje (viz tabulka 1). Pro studium podpůrných programů tak jsou neintervencionistické teorie jen těžko využitelné.

Nová ekonomická geografie se na úrovni státu zabývá pouze sférou regulace. Regulačním opatřením je větší decentralizace některých rozhodovacích pravomocí na samosprávy. Regiony pak mají větší pravomoci a tomu odpovídající vyšší rozpočty k využití pro podporu malého a středního podnikání (Krugman 1994; Porter 1996, cit. v Blažek, Uhlíř 2011; Porter 2003). Decentralizace pravomocí podle principu subsidiarity lze po zvážení možných negativních důsledků v podobě oslabování role státu považovat za jedno z možných řešení problémů spjatých s politickým a osobním ovlivňováním podpůrných programů ze strany celostátních politiků.

Marxistické směry teorií regionálního rozvoje ostatní aktéry regionálního rozvoje včetně státu násilně podřizují vlivu všemocného soukromého sektoru. Jak se tento přístup projevuje ve sférách vlivu státu na regionální rozvoj, uvádí tabulka 1.

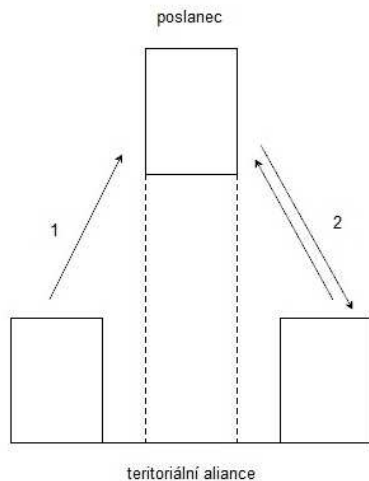
David Harvey ve své teorii diskutuje všechny sféry vlivu státu na regionální rozvoj (Harvey 2006a). Otázkou však je, zda tato diskuze je ve všech případech dostatečně komplexní a zda jsou všechny případy dostatečně propojeny na celou teorii. Výjimečnou v rámci marxistického směru je teorie Davida Harveyho z hlediska zařazení institucionálního rámce v podobě sociální infrastruktury, na jejíž podobě závisí chování všech socioekonomických subjektů. Fiskální politika státu pak je vedle řešení nerovnoměrného rozvoje regionů určena především na udržování podoby této sociální infrastruktury. Regulační roli státu pak David Harvey vidí v regulaci systému ve prospěch velkých firem, oligopolů či jádrových regionů. Hlavní regulační role státu pak spočívá v obraně nemobilního kapitálu, přičemž ta může přerůst až v reálnou válku (Harvey 2006a).

Základním prostorovým aspektem teorie Davida Harveyho je existence teritoriálních aliancí, jejichž cílem je přesun znehodnocení akumulovaného kapitálu do jiné lokality prostřednictvím jeho zhodnocení přilákáním kapitálu vnějšího původu (Harvey 2006a). Významnou roli v tomto procesu mohou sehrát také veřejné finanční toky. Teritoriální aliance jako „aktéra“ regionálního rozvoje lze považovat spíše za synergii společných či podobných zájmů jednotlivých aktérů, kteří však jinak jednájí relativně nezávisle na sobě. Poslance jako součást teritoriálních aliancí by tak bylo možné považovat za „vyslance“ teritoriálních aliancí ve státních institucích, jakožto strategických centrech státu, která rozhodují o distribuci státních financí (srov. Harvey 2006a). Srovnání fungování strukturalistických teritoriálních aliancí a dnes často

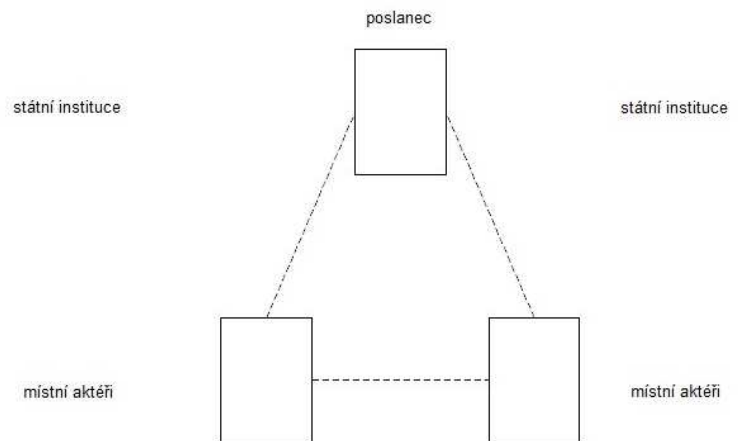

aplikovaných sociálních sítí institucionálních teorií (viz tabulka 1) ve vztahu k alokaci státních prostředků do jejich území přibližují schémata v obrázcích 1 a 2.

Obr. 1 Teritoriální aliance

Obr. 2 Institucionální teorie

Obrázek 1 představuje teritoriální alianci, kde jednotlivé subjekty nejsou propojeny pevnými vazbami, ale působí na bázi teritoriální aliance, která na základě kapitalistického systému formuje jejich zájmy. Poslanec pak představuje subjekt působící ve strategickém centru státu, avšak stále stojící na bázi teritoriální aliance. Obrázek 2 představuje seskupení aktérů z institucionálních teorií operujících v rámci neformální sociální sítě, přičemž zájmy aktérů nejsou formovány lokalizačně pevnou bází, ale právě vazbami v síti. Odlišnosti ve fungování teritoriálních aliancí a sociálních sítí ve vztahu k poslaneckým dotacím by se projevily zejména ve dvou základních procesech. Zaprvé v žádosti o dotaci a v druhém případě ve výběru podporovaného projektu poslancem. V případě teritoriálních aliancí by byla (1) žádost podávána subjektem, který má pocit, že by mohl finance dostat a (2) samotný výběr projektu, by byl proveden na základě nezávislého uvážení poslance (které je však ovlivněno kapitalistickým systémem). V případě sociálních sítí jsou tyto dva procesy vedeny v rámci sítí kontaktů, kde o výběru rozhoduje více faktorů, včetně přátelských vztahů mezi poslancem a místními aktéry.

David Harvey však pouze sporadicky diskutuje roli státu v ekonomice a ve společnosti (kromě vyjádření podpory pro zachování sociálního státu, viz Harvey 2000;

výjimku rozsáhlejšího pojednání o státu tvoří Harvey 1976). Proto se také příliš nevěnuje roli veřejných výdajů při odvrácení znehodnocení kapitálu v lokalitách teritoriálních aliancí. Otázkou ale je, zda také veřejné investice velikosti a oborového zacílení, jaké mají podpůrné programy například typu poslanceckých dotací, mohou výrazněji zasáhnout do velkých společensko-ekonomických procesů, kterými jsou akumulace kapitálu v prostoru a jeho následné znehodnocení. Aplikace této teorie na v této práci diskutovanou problematiku podpůrných programů není tedy příliš vhodná.

Většina institucionálních teorií regionálního rozvoje sice již považuje stát za nezávislý a významný subjekt s vlastními zájmy, avšak jeho nejvýznamnějším, ne-li jediným zájmem je dobře fungující a inovující soukromý sektor. Rozhodnutí a zásahy státu (viz tabulka 1) jsou tedy přizpůsobeny tomu, aby vyhovovaly soukromému sektoru a aby došlo k jeho rozvoji, který jako jediný může zajistit rozvoj regionální²².

U institucionálních teorií regionálního rozvoje jistě nepřekvapí, že se zabývají rolí institucí veřejné správy v oblasti budování institucionálního rámce. Jde především o budování „pozitivního prostředí“ či napojení politických institucí na soukromý sektor. V rámci regulace se pak věnují například rozsahu kompetencí státu, budování systému pro ostatní aktéry regionálního rozvoje či v užším pohledu rozsahu kompetencí samospráv.

V oblasti přímých zásahů státu se institucionální teorie regionálního rozvoje věnují spíše fiskální politice než rozvojovému plánování. Může to být způsobeno větším významem fiskální politiky, ale také odklonem institucionálních teorií od levicového pohledu na nutnost plánování státních intervencí. Tomu také odpovídá odmítání přerozdělování jako eliminace nerovnoměrností fiskální politikou například v teorii Philipa Cooka, který ale podporuje vhodné finanční stimuly (Cooke 2001). Vzhledem k přesunu pozornosti sociálních vědců na výzkum tzv. „znalostní ekonomiky“ nepřekvapí, že nejrozšířenější oblastí výzkumu je sféra podpory veřejné správy fiskální politikou do oblasti vědy, výzkumu a vzdělávání.

Problémem těchto teorií může být až přílišná orientace na síť. Tím je myšlena především spolupráce aktérů regionálního rozvoje, resp. jejich neobchodní kontakty.

---

²² Orientace institucionálních teorií na soukromý sektor pak podle některých autorů může zakrývat cílenou snahu o zdůvodnění nutnosti převážné podpory soukromého sektoru státem (viz Perrons 2000, cit. v Blažek, Uhlíř 2011).

Institucionální teorie tak jsou mnohdy „lapeny do vlastních sítí“, ve kterých pak zapominají na stát jako relativně nezávislého tvůrce systému, ve kterém ostatní fungují, a jako subjekt s vlastními zájmy, které se snaží prosazovat (např. Amin 1999). Mnohé institucionální teorie regionálního rozvoje se navíc zabývají pouze regionální úrovní veřejné správy. Vyšší úrovně zcela ignorují, jako by byly regionální veřejné instituce posledními, jejichž moc dosahuje k místním lidem. Diskutují tedy vlastní zásluhy místních aktérů, již se ale nezabývají tím, jaký vliv na daný region mají státní či mezinárodní mechanismy regionálního rozvoje, které mohou být v mnoha případech pro vývoj regionu klíčové. Vedle regulačních a stimulačních nástrojů totiž stát (a částečně i mezinárodní instituce) vytváří samotný systém, ve kterém fungují všichni ostatní aktéři a který je velmi těžko zásadně změnitelný jakýmkoli jednotlivým aktérem. Tomuto systému se následně musí všichni přizpůsobit, včetně jinak mocných nadnárodních korporací (viz Henderson et al. 2002). Takové interpretace reality je tedy nutné považovat za velmi omezené a neberoucí v úvahu rozsáhlé zájmy politiků, které mohou mít zásadní význam pro regionální rozvoj. Pro výzkum podpůrných programů tak jsou tyto přístupy obtížně využitelné.

Odlišný pohled představují regulacionistické směry teorií regionálního rozvoje, které se sice často přiřazují k institucionálním teoriím (viz Amin 1999), v této práci je však vhodné je pro jejich přístup k regulačnímu státu jako významnému aktéru regionálního rozvoje s vlastními zájmy vyčlenit do samostatné kategorie (viz tabulka 1).

Regulacionistické směry teorií regionálního rozvoje se již věnují většině oblastí vlivu státu na regionální rozvoj, kromě dvou případů, kdy regulační teorie a teorie globálních produkčních sítí neuvádí přímý nástroj státu na ovlivnění regionálního rozvoje rozvojovým plánováním. Ve všech teoriích je pak uváděno budování institucionálního rámce, například budování „pozitivního prostředí“ (např. Hirschman 1973) či výjimečné uvedení významu politické kultury, parlamentní demokracie či korupce pro regionální rozvoj v teorii Gunnara Myrdala (Myrdal 1957, cit. v Blažek, Uhlíř 2011; Myrdal 1978, 2005). Německá regulační škola uvádí význam budování mocenského bloku státem, který ovlivňuje podobu režimu akumulace. Pro regionální rozvoj je podle této školy významný stranický systém státu (Haeusler, Hirsch 1987, cit. v Jessop 1990a). V rámci sféry regulace se všechny teorie věnují rozsahu kompetencí státu či jejich decentralizací na samosprávy. Regulační škola a kalifornská škola pak

uvádí souvislost mezi národní politicko-ekonomickou regulací společnosti a hospodářským rozvojem regionu (Lipietz 1993; Storper, Scott 1995). Relativně podobný přístup má také teorie globálních produkčních sítí (Henderson et al. 2002; Coe et al. 2004; Dicken 2007).

V oblasti přímých zásahů státu jsou zajímavé odlišnosti v přístupu k eliminaci nerovnoměrností fiskální politikou, kde na jedné straně stojí přístup Myrdala a regulační školy v cíleném snižování rozdílů rozdělováním bohatství ve společnosti často prostřednictvím sociálního státu (Myrdal 1978, 2005; Jessop 1990a) a na straně druhé přístup Hirschmana spočívající v odmítání přerozdělování, ale naopak v podpoře vhodných finančních stimulací mnohdy i v nejrozvinutějších regionech (Hirschman 1973). V kontextu regulacionistických teorií jde o zajímavý přístup, když je skeptický ke snaze zmírnit nerovnováhu státními intervencemi. Přesto definuje několik možností, jak může stát pomoci, ovšem pouze jako poslední možnost, když selžou všechny ostatní mechanismy (Hirschman 1973).

Tyto regulacionistické teorie se na stát dívají jako na více či méně nezávislou sílu, která je schopna měnit podmínky i podle vlastních rozmanitých zájmů. Také proto jsou tyto teorie vhodným teoretickým základem pro studium podpůrných programů. Přístup ke studiu těchto vybraných podpůrných programů, který byl inspirován mimo jiné také těmito teoriemi, uvádí následující kapitola 4.

4. Přístup ke studiu vybraných podpůrných programů

Přestože jde o téma dostatečně reflektované pouze některými teoriemi regionálního rozvoje (viz kapitoly 2 a 3), jsou státní intervence například veřejnými výdaji zásadním mechanismem regionálního rozvoje (Martin 1999a; Martin, Minns 1995). Vzhledem k vývoji politického systému, ve kterém dochází k začleňování politických stran do státních institucí (viz univerzální a kartelové strany, Katz, Mair 1995; Dvořáková 2012a, b), lze očekávat značný vliv politických představitelů na podobu státních politik a výběr státem podporovaných dotačních projektů. Stranický systém tak, jak uvádí německá regulační škola, může být pro pochopení podoby regionálního rozvoje klíčový (Haeusler, Hirsch 1987, cit. v Jessop 1990a). Současný český stranický systém je spojován s rozmachem klientelistických (a korupčních) vazeb,

kteře mohou ovlivňovat alokaci veřejných financí. Korupce má podle Gunnara Myrdala podobně jako politická kultura a fungování parlamentní demokracie zásadní vliv na regionální rozvoj (Myrdal 1957, cit. v Blažek, Uhlíř 2011; Myrdal 1978, 2005).

Osobní zájmy politiků se tak mohou projevit v celém spektru politik, které lze označit jako širší vymezení regionální politiky (viz Martin 1999b; Blažek 2003, 2006; Macešková 2005, 2007; Blažek, Macešková 2010). Jedná se o všechny veřejné politiky, jejichž dotace mají implikace pro regionální rozvoj, avšak regionální dopad těchto intervencí není explicitně sledován. Přitom takové dotace mohou mít větší regionální dopady než dotace explicitní regionální politiky státu. Regulační teorie uvádí závislost rozvoje regionu na národní formě regulace (Lipietz 1993; Storper, Scott 1995). Systém rozdělování dotací a jejich vliv na financování obcí je jedním z klíčových vztahů, který tvoří právě režim regulace na národní úrovni. Jeho nastavení pak má odlišné dopady na rozvoj jednotlivých regionů.

Extrémním příkladem státních podpůrných programů, jejichž prostředky jsou do regionů alokovány především na základě politických a osobních zájmů politiků, jsou poslanecké dotace (tzv. „porcování medvěda“). Tyto dotace jsou významné jak svým relativně vysokým finančním objemem (a tedy možným značným dopadem na lokální rozvoj některých především menších obcí, pro které jsou významným finančním zdrojem), tak způsobem prosazování do státního rozpočtu. Nejen že u poslaneckých dotací nebyl sledován jejich regionální dopad, ale navíc nebyla ani určována žádná kritéria, podle kterých by měly být dotace rozdělovány, ani cíle, kterých jimi mělo být dosaženo.

Účelem poslaneckých dotací sice mohlo být zajištění rozvoje potřebným regionům, na které se v dotačních titulech ministerstev pro specifické podmínky nedostalo, ale také politické strategie celostátních politických stran či politická podpora příslušných místních stranických organizací (viz také teorie veřejné volby, např. Brennan, Buchanan 1980; Rice 1985; Samuelson, Nordhaus 1991; Musgrave, Musgrave 1994; Buchanan 1998; Holman 1999; Ochrana 2003; Hamerníková, Maaytová 2007), podpora rozvoje obce vlastního bydliště (a předcházení znehodnocení místního kapitálu, viz Harvey 2006a), sledování vlastních podnikatelských zájmů až po budování sociálních (viz Cooke 2001; Etzkowitz 2003; Bathelt et al. 2004; Leydesdorff, Meyer 2006) a klientelistických sítí (viz Dvořáková

2012a, b). Poslanci by zřejmě nejvíce podporovali lokality svých bydlišť a jejich okolí se spřízněnými politickými představiteli obcí (viz Pileček, Jančák 2010). Investice z prostředků státních výdajů by tak mohly těmto lokalitám dát komparativní výhodu založenou především na vhodných známostech před jinými lokalitami s prostředky získanými pouze ze systému rozpočtového určení daní, kterými jsou financovány místní samosprávy (Zákon č. 243/2000 Sb.).

S klientelistickými praktikami politiků souvisí ve světové literatuře často používaný koncept *pork barrel politics* (např. Johnston 1979, 1983; Fukui, Fukai 1996; Drazen, Eslava 2005; Golden, Picci 2006; Grossman, Helpman 2005; Finnigan 2007; Bardes et al. 2008). Ten zaštiťuje veškeré aktivity politiků a politických stran na přerozdělování státních financí (ale také např. pozic ve státních firmách a jejich dozorčích radách) na základě klientelistického ovlivnění a politických zájmů (Gregory et al. 2009). I v případě, kdy lze na zahraničním příkladu rozlišit „poslanecké“ a „ministerské“ dotace, autoři mezi zmíněnými typy dotací často nerozlišují a souhrnně je označují právě jako *pork barrel* (viz např. Johnston 1979, 1983; Fukui, Fukai 1996). Důvodem je především podobný smysl dotací, kdy politici na centrální úrovni státu zasahují do státního rozpočtu a pod vlivem klientelistických, politických nebo osobních vazeb přidělují finance na projekty s lokálním významem a dopadem, které ve velké míře mohou financovat samy obecní či regionální samosprávy.

Také v Česku poslanci zasahovali do státního rozpočtu během celého rozpočtového procesu (viz Peková 2002; Hamerníková, Maaytová 2007; Stašková 2008), tedy jak v Poslanecké sněmovně při projednávání a schvalování návrhu státního rozpočtu (mediálně známé „porcování medvěda“), tak ve vládě a na ministerstvech během sestavování a projednávání návrhu rozpočtu a jeho následného plnění (Krejdl 2006; Stašková 2008). Na základě kritických ohlasů poslaneckých dotací přidělovaných Sněmovnou v médiích, od občanských sdružení (viz např. Kohout et al. 2006) a u voličů, a s příchodem finanční krize, která byla spojená s omezováním výdajů veřejného sektoru pravicovými vládami, nebylo již delegitimizované rozdělování několika milionů korun na projekty bez systematicky kontrolovaného výběru politicky únosné. Regulační teorie podávají vysvětlení především velkých společensko-ekonomických změn (Jessop 1990a, b). Tou prošla také praxe přidělování poslaneckých dotací, když během finanční krize (změny režimu akumulace) byli poslanci nuceni ukončit starý režim regulace, tedy

přidělování poslaneckých dotací, a vytvořit nový režim, kdy zřejmě přesunuli svůj vliv na státní rozpočet na jednotlivá ministerstva. Přes relativní obtížnost prosazení dotace na ministerstvech se argumentem pro takové jednání zdá být nízká veřejná kontrola této části rozpočtového procesu (Němcová 2007; Stašková 2008), která poslancům zajišťuje „klidnou“ práci při ovlivňování ministerských úředníků či ministrů a po přidělení dotace garantuje nezájem médií.

Za základní zdroj dat pro ověřování cílů práce byly zvoleny tabulkové soubory z datových fondů Poslanecké sněmovny o přijatých pozměňovacích návrzích poslanců ke státnímu rozpočtu za období 2003-2009 (PSPČR 2002-2008). Dotace určené přímo na financování lokálních projektů byly územně přiřazeny k obci, ve které byla dotace přijata, a také do příslušného okresu a kraje. Dotace byly také rozřazeny podle zvolené oborové klasifikace. Podobně byla upravena data o dotacích z programu Podpora regionálního rozvoje Ministerstva pro místní rozvoj z období 2004-2012 (MMR 2012) pro srovnání s objemem a prostorovým vzorcem poslaneckých dotací. Rozdělení sledovaného období na 2004-2009 a 2010-2012 pak mělo zodpovědět otázku, zda se nějak změnila distribuce těchto dotací po odstoupení od praxe rozdělování poslaneckých dotací v Poslanecké sněmovně. Pro potřeby tohoto výzkumu byla také použita data o trvalých bydlištích poslanců z volebních lístků voleb do Poslanecké sněmovny z roku 2002 a 2006 (ČSÚ 2002, 2006). Jde o jediné souhrnné údaje o „bydlištích“ poslanců, přestože se s nimi váží některé metodické problémy. Jejich omezení a vhodnost jejich využití pro tento typ analýzy byly již rozsáhle diskutovány (viz Hána 2010) a musí být při interpretaci výsledků brány v úvahu.

Součástí výzkumu také bylo představení ve světové literatuře opomíjeného pohledu lokálních aktérů v rámci studia *pork barrel*. Tedy pohledu starostů (žadatelů) na proces žádosti o poslaneckou dotaci a pohledu obyvatel na rozvojové dopady poslaneckých dotací v jejich obci. Za území pro případovou studii byl zvolen okres Žďár nad Sázavou, z celostátního pohledu poslaneckými dotacemi jeden z nejdotovanějších okresů, který je z velké části periferní (vymezení periferií např. Musil, Müller 2008). Podnětem pro zvolení takového typu území bylo očekávání zřetelných dopadů na rozvoj obcí relativně malým objemem finančních prostředků. V tomto okrese, především v jeho centru ve Žďáře nad Sázavou, zároveň sídlí místní stranické organizace některých velmi vlivných poslanců (srov. trvalá bydliště poslanců, Hána,

Feřtřová 2014), kteří mohli ovlivnit tok financí z poslaneckých dotací právě do tohoto území.

Hlavní výsledky, závěry a diskuzi výzkumu tohoto vybraného extrémního příkladu podpůrných programů přibližuje následující kapitola 5.

5. Výsledky, hlavní závěry a diskuze výzkumu

Snahou této práce bylo přispění k poznání role státu jako významného aktéra regionálního rozvoje. Role státu v regionálním rozvoji je v teoriích regionálního rozvoje rozpracována jen sporadicky. Právě stát, jeho instituce a s nimi spojení aktéři jsou ale pro regionální rozvoj klíčoví. Práce přiblížila různé způsoby a různou míru zapracování role státních institucí do jednotlivých teorií regionálního rozvoje. Pro tyto účely byla sestavena klasifikace těchto teorií, přičemž každá z nich představuje odlišný pohled na roli státních institucí v regionálním rozvoji. Neintervencionistické teorie intervence státu do regionálního rozvoje nerozpracovávají, naopak marxistické teorie do značné míry považují stát za nástroj dominantní kapitalistické třídy vlastníků výrobních prostředků, proto státní intervence pouze sledují zájmy této třídy, a institucionální teorie většinou představují pouze roli orgánů veřejné správy na regionální úrovni, jejichž úkolem je převážně podpora podnikání a tvorby inovací. Pouze skupina regulacionistických teorií na stát pohlíží jako na plnohodnotného a silného aktéra s vlastními zájmy, které se svými intervencemi snaží prosadit. Pro studium vlivu podpůrných programů státu na regionální rozvoj tak mohou tyto teorie tvořit vhodný teoretický základ.

Významnými nástroji, kterými může stát ovlivňovat regionální rozvoj, jsou jeho podpůrné programy. Ty mohou mít především kvůli vyšším finančním prostředkům výraznější regionální dopad než regionální politika státu a významně tak ovlivňovat socioekonomický vývoj regionů, přestože to není primárním cílem těchto programů. Pro studium regionálního rozvoje tak je sledování těchto programů v rámci tzv. širšího pojetí regionální politiky nezbytné.

Extrémním příkladem takových podpůrných programů jsou poslanecké dotace. Alokace těchto dotací je výrazně ovlivňována politickými a klientelistickými vazbami a může tak působit na regionální rozvoj ne podle celospolečensky přijatelných principů,

ale podle politických a osobních zájmů politiků. Jedním z cílů práce bylo právě odhalení implikace prostorové distribuce poslaneckých dotací pro regionální rozvoj. Na to navazoval cíl hledání podmiňujících faktorů prostorového vzorce poslaneckých dotací. Vzhledem k postupnému pronikání politických stran do státních institucí a rozšíření klientelismu v české politice lze očekávat vliv osobních zájmů politiků také na další dotace ze státního rozpočtu. Další z cílů práce tak byl zaměřen na představení vlivu poslanců na ministerské dotace po ukončení přidělování poslaneckých dotací. Práce se také zabývá lokálními implikacemi poslaneckých dotací, když jako čtvrtý cíl představuje zhodnocení významu poslaneckých dotací v lokalitách příjemců těchto dotací.

Analýza prostorového vzorce poslaneckých dotací v období 2003-2007 ukázala na výrazný severozápadně-jihovýchodní gradient, který se opakuje také v dalších analýzách pro období 2003-2009, když byl nejvíce podpořen jihovýchod Česka a nejméně jeho severozápad. Vzhledem k tomu, že na poslanecké dotace byly alokovány vyšší finanční částky než na dotační program na podporu regionálního rozvoje Ministerstva pro místní rozvoj, lze usuzovat, že poslanecké dotace mají vyšší dopady na regionální rozvoj než explicitní regionální politika státu. Výzkum poslaneckých dotací tak potvrdil závěry dřívějších studií vlivu programů tzv. širšího pojetí regionální politiky na regionální rozvoj. Poslanecké dotace tak mají nezanedbatelnou roli jako faktor regionálního či lokálního rozvoje.

Dalším krokem pro hlubší pochopení prostorového vzorce poslaneckých dotací bylo ověřování, zda lze trvalá bydliště poslanců považovat za podmiňující faktory jejich alokace. Korelace mezi rozmístěním trvalých bydlišť poslanců a prostorovým vzorcem poslaneckých dotací nebyla v období 2003-2009 prokázána, v některých oblastech koncentrace trvalých bydlišť poslanců odpovídala nejvyšší podpoře z poslaneckých dotací a naopak, byly však nalezeny lokality, kde tento vztah nebyl potvrzen. Vysvětlením může být vliv sociálních a klientelistických sítí, které mohou být rozprostřeny po území celého Česka, nebo rozdílem mezi trvalými a obvyklými (skutečnými) bydlišti poslanců.

Poslanecké dotace byly do státního rozpočtu zařazeny zřejmě na dlouhou dobu naposled v roce 2009. Analýza vztahu mezi dotacemi programu Podpora regionálního rozvoje Ministerstva pro místní rozvoj a poslaneckých dotací v období 2004-2012 měla ověřit předpoklad, že poslanci po zrušení poslaneckých dotací přesunuli svůj vliv na

alokaci prostředků ze státního rozpočtu z Poslanecké sněmovny na jednotlivá ministerstva. Prostorový vzorec dotací Ministerstva pro místní rozvoj se po ukončení přidělování poslaneckých dotací skutečně do značné míry „přizpůsobil“ prostorovému vzorci poslaneckých dotací. Objevuje se severozápadně-jihovýchodní gradient, který nemá u těchto ministerských dotací oficiální opodstatnění, a slabé korelace s vymezením regionů se soustředěnou podporou státu, kterému má podle českých strategických dokumentů odpovídat.

Studium lokálních implikací poslaneckých dotací, jako v celosvětovém pohledu nové téma v rámci *pork barrel politics*, mělo představit nové informace o významu poslaneckých dotací pro lokality příjemců a politické představitele těchto obcí. Výzkum byl realizován formou případové studie v okrese Žďár nad Sázavou. Poslanecké dotace z období 2003-2009 měly v obcích tohoto okresu velký význam pro jejich rozvoj, když navyšovaly průměrné obecní rozpočty významnou částkou a starostové i obyvatelé uváděli projekty financované z těchto dotací mezi těmi nejvýznamnějšími pro spokojený život v obci. Pro žádost o dotaci pak podle starostů byly důležité především známosti s politiky. Jiné typy dotací představují pro menší obce velkou administrativní zátěž, kdo měl tuto možnost snadnějšího získání poslanecké dotace, ten jí podle starostů využil. Význam známostí s politiky však starostové spojovali také s žádostmi o některé ministerské dotace. To podporuje předpoklad, že alokace financí ze státního rozpočtu na základě osobních, politických a klientelistických vazeb nadále pokračuje i přes mediálně propagované ukončení přidělování poslaneckých dotací.

Hlavní závěry představeného výzkumu poslaneckých dotací lze shrnout do tří bodů. Poslanecké dotace kultivují fyzické prostředí obcí, což je pro obyvatele (studovaných obcí) zásadní forma rozvoje obce. Lze tedy říci, že poslanecké dotace měly pro několik vybraných obcí smysl a mohly jim pomoci zlepšit jejich vnější obraz. Alokační dotací však nebyla rovnoměrná, byla politicky ovlivněná a byla odlišná od prostorového vzorce užšího pojetí regionální politiky. Mohlo tak docházet k deformaci regionálního či lokálního rozvoje podle politických a osobních zájmů poslanců. Tento systém tak nebyl spravedlivý, když známosti s poslancem, který dokázal obcím zajistit dotaci či alespoň informace pro jednodušší žádost o dotaci, byly pro přidělení dotace tím nejdůležitějším faktorem.

Představené závěry výzkumu poslaneckých dotací jsou dílčím příspěvkem ke studiu role státu v regionálním rozvoji, jehož aktivity mohou mít značný vliv na regionální rozvojové procesy. Výsledky, ke kterým došel představený výzkum, jsou zřejmě platné i pro ministerské dotace podobného oborového zacílení a podobného finančního objemu. Systém jejich přidělování je zřejmě také ovlivněn zájmy politiků tvořenými často aktéry v jejich klientelistických sítích. Tento systém je nutné upravit, avšak ve stávající podobě je jen těžko reformovatelný, jak ukazuje příklad poslaneckých dotací. Po jejich zrušení poslanci pouze přesunuli svůj vliv na alokaci prostředků ze státního rozpočtu z Poslanecké sněmovny na méně veřejností kontrolovaná ministerstva. Vhodné by tak bylo zrušení ministerských dotací a přesun prostředků na sdílené daně (jak tomu bylo také u poslaneckých dotací) nebo založení místních daní, kterými by obce získávaly potřebné finanční prostředky bez zapojení centrálních státních institucí. Decentralizace může mít pozitivní dopad na regionální a lokální rozvoj (např. Myrdal 1957, cit. v Blažek, Uhlíř 2011; Myrdal 2005; Porter 2003), konkrétně lze zmínit význam autonomního hospodaření regionů a výběru místních daní pro regionální rozvoj (Cooke 2001). Někteří autoři sice varují před oslabováním role státu při aplikaci principu subsidiarity (Chomsky 1998, cit. v Jandourek 2010; Harvey 2006a), v tomto případě však lze předpokládat, že nad těmito možnými negativními důsledky by převládaly ty pozitivní, tedy přispění k omezení stále se rozšiřujícího klientelismu v českém politickém prostředí. Role českého státu v regionálním rozvoji by tak ztratila část svého negativního obrazu a byla blíže k rozvojovým opatřením pozitivního a celospolečensky přijatelného charakteru.

6. Literatura

- AMIN, A. (1999): An institutionalist perspective on regional economic development. *International Journal of Urban and Regional Research*, 23, č. 2, s. 365-378.
- BARDES, B. A., SCHELLEY, M. C., SCHMIDT, S. W. (2008): *American Government and Politics Today 2008: The Essentials*. Cengage Learning, Belmont, 539 s.
- BARŠA, P., SLAČÁLEK, O., STÖCKELOVÁ, T. (2010): Od roztržky ke sporu. In: Bělohradský, V., Barša, P. (et al.): *Kritika depolitizovaného rozumu: úvahy (nejen) o nové normalizaci*. Grimmus, Všeň, s. 195-212.
- BARTLOVÁ, M. (2012): Podíl kýchče na budování českého neokapitalismu. In: Pehe, J. (ed.): *Krise, nebo konec kapitalismu? Prostor*, Praha, s. 218-228.
- BATHELT, H., MALMBERG, A., MASKELL, P. (2004): Clusters and knowledge: local buzz, global pipelines and the process of knowledge creation. *Progress in Human Geography*, 28, č. 1, s. 31-56.
- BELL, D. (1976): Welcome to the post-industrial society. *Physics Today*, 29, č. 2, s. 46-49.
- BĚLOHRADSKÝ, V. (2010): Postkomunistický manifest. In: Bělohradský, V. a kol. (eds.): *Kritika depolitizovaného rozumu: úvahy (nejen) o nové normalizaci*. Grimmus, Všeň, s. 43-60.
- BĚLOHRADSKÝ, V. (2012): Odvrat od smyslu: O současné krizi. In: Pehe, J. (ed.): *Krise, nebo konec kapitalismu? Prostor*, Praha, s. 67-83.
- BLAŽEK, J. (1996): Financování místních rozpočtů v České republice od roku 1996: dilema mezi principem solidarity a zásluhovosti. In: Hampl, M. (ed.): *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha, s. 315-332.
- BLAŽEK, J. (2002a): *Regionální rozvoj a regionální politika – obecné problémy a specifika ČR v období transformace*. Habilitační práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha, 218 s.

- BLAŽEK, J. (2002b): System of Czech local government financing as a framework for local development: 12 years of trial and error approach. *Acta Universitatis Carolinae – Geographica*, 37, č. 2, s. 157-175.
- BLAŽEK, J. (2003): Regionální politika v České republice. In: Potluka, O. a kol. (eds.): *Průvodce regionálními fondy EU. IREAS*, Praha, s. 62-75.
- BLAŽEK, J. (2006): Jakou regionální politiku potřebujeme po vstupu do EU?. In: Dočkal, V. (ed.): *Šest let regionální politiky v ČR. Šance a limity. Mezinárodní politologický ústav*, Masarykova univerzita, Brno, s. 37-48.
- BLAŽEK, J., MACEŠKOVÁ, M. (2010): Regional Analysis of Public Capital Expenditure: To Which Regions is Public Capital Expenditure Channelled - to 'Rich' or to 'Poor' Ones? *Regional Studies*, 44, č. 6, s. 679-696.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2002): *Teorie regionálního rozvoje. Nástin, kritika, klasifikace.* Karolinum, Praha, 212 s.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2011): *Teorie regionálního rozvoje. Nástin, kritika, implikace.* Karolinum, Praha, 342 s.
- BRENNAN, G., BUCHANAN, J. M. (1980): *The power to tax: analytical foundations of a fiscal constitution.* Cambridge University Press, Cambridge, 231 s.
- BUCHANAN, J. M. (1998): *Veřejné finance v demokratickém systému.* Computer Press, Praha, 324 s.
- COE, N. M., HESS, M., YEUNG, H. W., DICKEN, P., HENDERSON, J. (2004): 'Globalizing' Regional Development: A Global Production Networks Perspective. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 29, č. 4, s. 468-484.
- COOKE, P. (2001): Regional Innovation Systems, Clusters, and the Knowledge Economy. *Industrial and Corporate Change*, 10, č. 4, s. 945-974.
- ČSÚ (2002): *Jmenné seznamy kandidátů ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konaných ve dnech 14. - 15. 6. 2002. Z vnitřních zdrojů ČSÚ.*
- ČSÚ (2006): *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.* <http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps1?xjazyk=CZ> (cit. 8. 2. 2010).
- DICKEN, P. (2007): *Global Shift: mapping the changing contours of the world economy.* The Guilford Press, New York – London, 599 s.

- DOSTÁL, P. (2010): Multi-Speed European Union: Differentiated Integration and Spatial Development in Public Opinion. ČGS, Praha.
- DOSTÁL, P., HAMPL, M. (2008): Europe in the global system: is the European integration necessary? In: Dostál, P. (ed.): Evolution of Geographical Systems and Risk Processes in the Global Context. Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha, s. 37-56.
- DRAZEN, A., ESLAVA, M. (2005): Pork Barrel Cycles. National Bureau of Economic Research Working Papers, č. 12190. National Bureau of Economic Research, Cambridge, 33 s. <http://www.nber.org/papers/w12190.pdf> (cit. 27. 5. 2012).
- DRULÁK, P. (2012): Prorazit gumovou zeď. In: Pehe, J. (ed.): Krize, nebo konec kapitalismu? Prostor, Praha, s. 203-217.
- DVOŘÁKOVÁ, V. (2012a): Rozkládání státu. Universum, Praha, 176 s.
- DVOŘÁKOVÁ, V. (2012b): Systémová korupce jako fenomén současné krize. In: Pehe, J. (ed.): Krize, nebo konec kapitalismu? Prostor, Praha, s. 250-258.
- ETZKOWITZ, H. (2003): Innovation in innovation: the Triple Helix of university-industry-government relations. Social Science Information, 42, č. 3, s. 293-337.
- EVROPSKÁ KOMISE (2004): The Impact of Member State Policies on Cohesion. Final Report. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/3cr/impact_member.pdf (cit. 25. 1. 2010).
- FINNIGAN, T. (2007): All About Pork: The Abuse of Earmarks and the Needed Reforms. Citizens Against Government Waste, Washington. http://www.cagw.org/site/DocServer/All_About_Pork_2007_Final.pdf?docID=2001 (cit. 2. 12. 2009).
- FRIČ, P., POTŮČEK, M. (2004): Model vývoje české společnosti a její modernizace v globálním kontextu. Sociologický časopis, 40, č. 4, s. 415-431.
- FRIČ, P., BÚTORA, M. (2005): Role občanského sektoru ve veřejné politice. In: Potůček, M. a kol. (eds.): Veřejná politika. Sociologické nakladatelství SLON, Praha, s. 153-186.
- FUKUI, H., FUKAI, S. N. (1996): Pork Barrel Politics, Networks, and Local Economic Development in Contemporary Japan. Asian Survey, 36, č. 3, s. 268-286.
- GEREFFI, G. (2005): The Global Economy: Organization, Governance, and Development. In: Smelser, N. J., Swedborg, R. (eds.): The Handbook of Economic Sociology, Second Edition. Princeton University Press, Princeton, s. 160-182.

- GERTLER, M. S. (2010): Rules of the Game: The Place of Institutions in Regional Economic Change. *Regional Studies*, 44, č. 1, s. 1-15.
- GIDDENS, A. (2001): Třetí cesta. Obnova sociální demokracie. Mladá fronta, Praha, 150 s.
- GIDDENS, A. (2004): Třetí cesta a její kritici. Mladá fronta, Praha, 184 s.
- GILCHER-HOLTEY, I. (2004): Hnutí '68 na Západě. Studentské bouře v USA a západní Evropě. Vyšehrad, Praha, 144 s.
- GOLDEN, M. A., PICCI, L. (2006): Pork-Barrel Politics in Postwar Italy, 1953-94. *American Journal of Political Science*, 52, č. 2, s. 268–289.
- GRADUS, Y. (1983): The Role of Politics in Regional Inequality: The Israeli Case. *Annals of the Association of American Geographers*, 73, č. 3, s. 388-403.
- GREGORY, D., JOHNSTON, R. J., PRATT, G., WATTS, M. J., WHATMORE, S. (2009): The Dictionary of Human Geography. 5th Edition. Wiley-Blackwell, Chichester, 1052 s.
- GROSSMAN, G. M., HELPMAN, E. (2005): Party Discipline and Pork-Barrel Politics. Other Recent Works. Institute of Governmental Studies, University of California, Berkeley, 27 s. <http://escholarship.org/uc/item/64k158j4> (cit. 27. 5. 2012).
- HALÍK, T. (2009): Stromu zbývá naděje. Krize jako šance. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 233 s.
- HALÍK, T. (2011): Vzdáleným nablízku. Vášeň a trpělivost v setkání víry s nevírou. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 252 s.
- HALIMI, S. (2011): Nestydte se požadovat samozřejmosti. Vzepětí národů v Evropě. *Le Monde diplomatique*, č. 7, s. 1-3. Příloha Literárních novin, 22, č. 29.
- HAMERNÍKOVÁ, B., MAAYTOVÁ, A. (2007): Veřejné finance. ASPI, Praha, 364 s.
- HAMPL, M. (1998): Realita, společnost a geografická organizace: hledání integrálního řádu. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Praha, 110 s.
- HAMPL, M. (2001): Geografie transformace v České republice: celkové zhodnocení. In: Hampl, M. (ed.): Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 27-41.

- HAMPL, M. (2005): Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 147 s.
- HAMPL, M. (2010): Regionální diferenciacie společnosti: obecné typy vývojových procesů. *Geografie*, 110, č. 1, s. 1-20.
- HÁNA, D. (2008): Regionální analýza poslaneckých dotací v období 2003-2007. Bakalářská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha, 49 s.
- HÁNA, D. (2010): Poslanecké dotace v Česku v letech 2003-2009: Prostorová dimenze a identifikace některých podmiňujících faktorů. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha, 96 s.
- HÁNA, D. (2013): Porcování ministerského medvěda: Souvislost mezi poslaneckými a ministerskými dotacemi v Česku v období 2004–2012. *Politologická revue*, č. 2, s. 76-92.
- HÁNA, D. (2014): Local development implications of pork-barrel: a case study of a Czech district. *AUC Geographica* (přijato k tisku).
- HÁNA, D., FEŘTROVÁ, M. (2014): Faktory územní alokace poslaneckých dotací v Česku v letech 2003-2009: význam lokalizace bydlišť poslanců. *Regionální studia* (přijato k tisku).
- HÁNA, D., MACEŠKOVÁ, M. (2010): Poslanecké dotace v kontextu implikací pro regionální rozvoj. *E+M Ekonomie a Management*, 13, č. 3, s. 16-25.
- HARVEY, D. (1974): What kind of geography for what kind of public policy? *Transactions of the Institute of British Geographers*, 63, s. 18-24.
- HARVEY, D. (1976): The Marxian theory of the state. *Antipode*, 8, č. 2, s. 80-89.
- HARVEY, D. (2000): Reinventing geography. *New Left Review*, č. 4, s. 75-97.
- HARVEY, D. (2004): Retrospect on *The Limits to Capital*. *Antipode*, 36, č. 3, s. 544-549.
- HARVEY, D. (2006a): *Limits to Capital*. Verso, London – New York, 478 s.
- HARVEY, D. (2006b): Neo-liberalism as creative destruction. *Geografiska Annaler Series B Human Geography*, 88, č. 2, s. 145-158.
- HARVEY, D. (2008): The Right to the City. *New Left Review*, č. 53, s. 23-40.

- HARVEY, D. (2010): *A Companion to Marx's Capital*. Verso, London – New York, 356 s.
- HASSE, R. H., SCHNEIDER, H., WEIGELT, K. (eds.) (2008): *Lexikon sociálně-tržního hospodářství. Hospodářská politika od A do Z*. Konrad Adenauer Stiftung, Praha, 493 s.
- HAUSER, M. (2010): *Depolitizace a soumrak liberální demokracie*. In: Bělohradský, V. a kol. (eds.): *Kritika depolitizovaného rozumu: úvahy (nejen) o nové normalizaci*. Grimmus, Všeň, s. 97-110.
- HAUSER, M. (2012): *Krise je trojitá a vládne nám zombie*. In: Pehe, J. (ed.): *Krise, nebo konec kapitalismu? Prostor*, Praha, s. 84-92.
- HEGEL, G. W. F. (1952): *Úvod k dějinám filosofie*. Rovnost, Praha, 68 s.
- HENDERSON, J., DICKEN, P., HESS, M., COE, N., YEUNG, H. W.-C. (2002): *Global production networks and the analysis of economic development*. *Review of International Political Economy*, 9, č. 3, s. 436-464.
- HESSEL, S. (2011): *Time for Outrage!* Quartet Books, London, 40 s.
- HIRSCHMAN, A. O. (1973): *The Changing Tolerance for Income Inequality in the Course of Economic Development*. *The Quarterly Journal of Economics*, 87, č. 4, s. 544-566.
- HOLMAN, R. (1994): *Vývoj ekonomického myšlení*. H & H, Praha, 56 s.
- HOLMAN, R. (1999). *Ekonomie*. C. H. Beck, Praha, 726 s.
- HOPPE, J. (2009): *Opozice '68. Sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Prostor, Praha, 392 s.
- CHOTAŠ, J., KARÁSEK, J. (eds.) (2007): *Hegelova dialektika*. Oikoymenh, Praha, 125 s.
- CHYTILEK, R., ŠEDO, J. (2004): *Politické strany, teritoriální homogenita a postkomunistické země*. *Středoevropské politické studie*, 6, č. 1. <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=187> (cit. 1. 3. 2011).
- INTERNATIONALE SITUATIONNISTE (1966): *On the Poverty of Student Life: considered in its economic, political, psychological, sexual, and particularly intellectual aspects, and a modest proposal for its remedy*. <http://library.nothingness.org/articles/SI/en/display/4> (cit. 12. 4. 2011)
- JANDOUREK, J. (2003): *Úvod do sociologie*. Portál, Praha, 231 s.
- JANDOUREK, J. (2010): *Čítanka sociologických klasiků*. Grada, Praha, 200 s.
- JARMARA, T. (2003): *Analýza vývoje politických stran v ČR z hlediska teorie catch-all party*. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Politologica*, č. 1, s. 17-38.

- JESSOP, B. (1990a): Regulation theories in retrospect and prospect. *Economy and Society*, 19, č. 2, s. 153-216.
- JESSOP, B. (1990b): *State theory: putting the Capitalist state in its place*. Penn State Press, 413 s.
- JESSOP, B. (2004): On the Limits of The Limits to Capital. *Antipode*, 36, č. 3, s. 480-496.
- JESSOP, B. (2007): *State Power. A Strategic-Relational Approach*. Polity Press, Cambridge, 301 s.
- JOHNSTON, R. J. (1979): Congressional Committees and Department Spending: The Political Influence on the Geography of Federal Expenditure in the United States. *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, 4, č. 3, s. 373-384.
- JOHNSTON, R. J. (1983): The feedback component of the pork barrel: tests using the results of the 1983 General Election in Britain. *Environment and Planning A*, 15, č. 12, s. 1691-1696.
- JUDT, T. (2011): *Zle se vede zemi*. Rybka Publishers, Praha, 191 s.
- KATZ, R. S., MAIR, P. (1995): Changing Models of Party Organization And Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, 1, č. 1, s. 5-28.
- KELLER, J. (2003): *Nedomyšlená společnost*. Doplněk, Praha, 132 s.
- KELLER, J. (2010): *Tři sociální světy*. Sociální struktura postindustriální společnosti. Sociologické nakladatelství SLON, Praha, 211 s.
- KELLER, J. (2014): *Klasická sociologie: důvody vzniku a ambice*. Přednáška na Přírodovědecké fakultě, Univerzita Karlova v Praze, 4. 2. 2014.
- KEYNES, J. M. (2008): *The General Theory of Employment, Interest and Money*. BN Publishing, 239 s.
- KOHOUT, P., KREJDL, A., PAVEL, J. (eds) (2006): *Průhledný státní rozpočet? Kudy tečou a kam prosakují naše veřejné finance*. Transparency International Česká republika, Praha, 219 s. http://www.transparency.cz/pdf/rozpocet_studie_01.pdf (cit. 16. 2. 2008).
- KREJDL, A. (2006): *Veřejné rozpočty a rozpočtový proces v České republice*. In: Kohout, P., Krejdl, A., Pavel, J. (eds): *Průhledný státní rozpočet? Kudy tečou a kam prosakují naše veřejné finance*. Transparency International Česká republika, Praha, s. 93-168. http://www.transparency.cz/pdf/rozpocet_studie_01.pdf (cit. 16. 2. 2008).

- KRUGMAN, P. (1994): Complex landscapes in economic geography. *American Economic Review*, 84, č. 2, s. 412-416.
- KUNŠTÁT, D. (2006): InSTITUTE zprostředkování zájmů: strany a zájmové skupiny. *Naše společnost*, č. 2.
- LINEK, L. (2003): Dimenze antistranických postojů české veřejnosti. *Naše společnost*, 1, č. 3-4, s. 13-18.
- LINEK, L. (2004): České politické strany a jejich členové. K postupné proměně charakteru členství. In: Kabele, J., Potůček, M., Prázová, I., Veselý, A. (eds.): *Rozvoj české společnosti v Evropské unii I – Sociologie, prognostika a správa*. Matfyzpress, Praha, s. 174-192.
- LIPIETZ, A. (1993): The Local and the Global: Regional Individuality or Interregionalism? *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, 18, č. 1, s. 8-18.
- LEYDESDORFF, L., MEYER, M. (2006): Triple Helix indicators of knowledge-based innovation systems: Introduction to the special issue. *Research Policy*, 35, č. 10, s. 1441-1449.
- MACEŠKOVÁ, M. (2005): Analýza regionálních dopadů fiskální politiky. Obecné principy a příklad České republiky. *Magisterská práce*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha, 143 s.
- MACEŠKOVÁ, M. (2007): Regionální dimenze fiskální politiky na příkladě veřejných investičních výdajů v Česku. *Geografie - Sborník ČGS*, 112, č. 1, s. 17-33.
- MACEŠKOVÁ, M. (2009): Fiskální politika jako klíčový mechanismus regionálního rozvoje: příklad regionální dimenze sektorových a horizontálních politik ČR. *Disertační práce*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha, 154 s.
- MARTIN, R. (1999a): The new 'geographical turn' in economics: some critical reflections. *Cambridge Journal of Economics*, 23, s. 65-91.
- MARTIN, R. (1999b): *The Regional Dimension in European Public Policy: Convergence or Divergence?* Palgrave Publisher, New York.
- MARTIN, R., MINNS, R. (1995): Undermining the Financial Basis of Regions: The Spatial Structure and Implications of the UK Pension Fund System. *Regional Studies*, 29, č. 2, s. 125-144.

- MARX, K. (2011): *Capital. Volume one. A Critique of Political Economy.* Dover Publications, Mineola, New York, 869 s.
- MASARYK, T. G. (1946): *Otázka sociální. Základy marxismu filosofické a sociologické.* Svazek první a druhý. Čin – Tiskové a nakladatelské družstvo českých legionářů, Praha, 423 + 469 s.
- MLČOCH, L. (2005): *Institucionální ekonomie.* Karolinum, Praha, 189 s.
- MMR (2012): *Dotace a programy.* Ministerstvo pro místní rozvoj. <http://www.mmr.cz/cs/Podpora-regionu-a-cestovni-ruch/Regionalni-politika/Programy-Dotace> (cit. 15. 11. 2013).
- MOSELEY, W. G., CARNEY, J., BECKER, L. (2010): *Neoliberal policy, rural livelihoods, and urban food security in West Africa: A comparative study of The Gambia, Côte d'Ivoire, and Mali.* *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 107, č. 13, s. 5774-5779.
- MUSGRAVE, R. A., MUSGRAVE, P. B. (1994): *Veřejné finance v teorii a praxi.* Management Press, Praha, 946 s.
- MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): *Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze.* *Sociologický časopis*, 44, č. 2, s. 321-348.
- MYRDAL, G. (1978): *Institutional Economics.* *Journal of Economic Issues*, 12, č. 4, s. 771-783.
- MYRDAL, G. (2005): *The essential Gunnar Myrdal.* Edited by Örjan Appelqvist and Stellan Andersson. The New Press, New York, 259 s.
- NEDVĚDICKÝ, K. (2008): *Církev a náboženské společnosti po únoru 1948.* *Revue církevního práva*, 14, č. 1, s. 60-71.
- NEDVĚDICKÝ, K. (2010a): *Komunistické právo proti třetímu odboji.* In: Veber, V., Bureš, J. a kol. (eds.): *Třetí odboj. Kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století.* Aleš Čeněk, Plzeň, s. 259-273.
- NEDVĚDICKÝ, K. (2010b): *Právní pohled na III. odboj.* *Securitas Imperii*, č. 16, s. 30-50.
- NEWTON MEDIA (2010): *Obraz pravicového extremismu v českých médiích.* Open Society Fund, Praha, 18 s. http://www.osf.cz/download/files/extremismus_brozura.pdf (cit. 12. 5. 2011).

- NĚMCOVÁ, M. (2007): Porcování medvěda, kdo ochutná a kdo si nechá zajít chuť? Blog Aktuálně.cz, 2. 10. 2007. <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/miroslava-nmcova.php?itemid=1727> (cit. 7. 4. 2009).
- NORTH, D. (1991): Institutions. *The Journal of Economic Perspectives*, 5, č. 1, s. 97-112.
- OCHRANA, F. (2003). *Veřejná volba a řízení veřejných výdajů*. Ekopress, Praha, 184 s.
- ONDRÁČKA, D. (2011): Proč je v české politice korupce? Panelová diskuze Centra pro sociálně-tržní ekonomiku a otevřenou demokracii CESTA, 26. 4. 2011. <http://www.centrum-cesta.cz/akce/diskuse-proc-je-v-ceske-politice-korupce/> (cit. 12. 5. 2011).
- PAVLÍNEK, P., ŽENKA, J. (2010): Upgrading in the automotive industry: firm-level evidence from Central Europe. *Journal of Economic Geography*, 10, s. 1-28.
- PEHE, J. (2012): Úvod. In: Pehe, J. (ed.): *Krize, nebo konec kapitalismu?* Prostor, Praha, s. 9-18.
- PEKOVÁ, J. (2002): *Veřejné finance – úvod do problematiky*. ASPI Publishing, Praha, 456 s.
- PILEČEK, J., JANČÁK, V. (2010): Je možné měřit sociální kapitál? Analýza územní diference okresešů Česka. *Geografie – Sborník ČGS*, 115, č. 1, s. 78-95.
- POPKIN, R. H., STROLL, A. (2000): *Filozofie pro každého*. Ivo Železný, Praha, 407 s.
- PORTER, M. E. (2003): The Economic Performance of Regions. *Regional Studies*, 37, č. 6&7, s. 549-578.
- POSTMAN, N. (2010): *Ubavit se k smrti. Veřejná komunikace ve věku zábavy*. Mladá fronta, Praha, 208 s.
- POTŮČEK, M. (2005): Trh, stát a občanský sektor jako regulátory života společnosti. In: Potůček, M. a kol. (eds.): *Veřejná politika*. Sociologické nakladatelství SLON, Praha, s. 85-120.
- POTŮČEK, M. (2011): *Cesty z krize*. Sociologické nakladatelství SLON, Praha, 136 s.
- POTŮČEK, M. (2012): Zachraňme stát! In: Pehe, J. (ed.): *Krize, nebo konec kapitalismu?* Prostor, Praha, s. 277-288.
- PROFANT, T. (2004): Slovenská demokratická a křesťanská unie - kartelová strana? *Středoevropské politické studie*, 6, č. 1. <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=193> (cit. 1. 3. 2011).

- PŘIBÁŇ, J. (2012): O bezmoci kritické teorie a expertního vědění v globální společnosti. In: Pehe, J. (ed.): Krize, nebo konec kapitalismu? Prostor, Praha, s. 32-46.
- PSPČR (2002–2008): Schválené pozměňovací návrhy k tabulkové části a k číselným položkám návrhu zákona o státním rozpočtu. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. <http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=60195> (cit. 15. 11. 2013).
- RATZINGER, J. (2007): Úvod do křesťanství. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 287 s.
- RICE, T. W. (1985): An Examination of the Median Voter Hypothesis. *The Western Political Quarterly*, 38, č. 2, s. 211-223.
- RUPNIK, J. (2002): Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci. Academia, Praha, 284 s.
- RUPNIK, J., HVÍŽĎALA, K. (2009): Příliš brzy unavená demokracie. Časosběrný rozhovor 2001-2009. Portál, Praha, 280 s.
- SAMUELSON, P., NORDHAUS, W. (1991): *Ekonomie*. Svoboda, Praha, 1011 s.
- SLAČÁLEK, O. (2012): Imploze budoucnosti. In: Pehe, J. (ed.): Krize, nebo konec kapitalismu? Prostor, Praha, s. 93-110.
- SPURNÁ, P. (2007): Geografické aspekty volebního chování obyvatel v Česku v letech 2002 a 2006. Magisterská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK, Praha, 101 s.
- STACHOVÁ, J. (2005): Občanská společnost v regionech České republiky. Sociologické studie, Sociologický ústav Akademie věd České republiky, Praha, 51 s.
- STAŠKOVÁ, B. Š. (2008): Porcování medvěda očima poslanců. *Socioweb*, č. 10, s. 13-16. http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/156_socioweb_10_08.pdf (cit. 20. 2. 2009).
- STORPER, M., SCOTT, A. J. (1995): The Wealth of Regions. Market forces and policy imperatives in local and global context. *Futures*, 27, č. 5, s. 505-526.
- STORPER, M., VENABLES, A. J. (2004): Buzz: face-to-face contact and the urban economy. *Journal of Economic Geography*, 4, č. 4, s. 351-370.
- SUNLEY, P., KLAGGE, B., BERNDT, C., MARTIN, R. (2005): Venture Capital Programmes in the UK and Germany: In What Sense Regional Policies? *Regional Studies*, 39, č. 2, s. 255-273.

- ŠTĚPÁNEK, R. (2009): Analýza senátních voleb ve vybraných obvodech kraje Vysočina. Diplomová práce. Katedra politologie, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno, 92 s.
- ŠVIHLÍKOVÁ, I. (2012): Skutečná podoba současné krize – formační krize a krize Západu. In: Pehe, J. (ed.): Krize, nebo konec kapitalismu? Prostor, Praha, s. 155-171.
- TABERY, E. (2006): Vládneme, nerušit. Opoziční smlouva a její dědictví. Paseka, Praha, 304 s.
- TABERY, P. (2009): Nastolování agendy a proces rámování. Socioweb, č. 3, s. 1-3. http://www.soc.cas.cz/download/716/socioweb_03_09.pdf (cit. 15. 11. 2011).
- VANĚK, M. (2010): Byl to jenom Rock'n'roll? Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989. Academia, Praha, 604 s.
- WOODWARD, B. (2003): Bushova válka. BB art, Praha, 348 s.
- Zákon č. 243/2000 Sb. o rozpočtovém určení výnosů některých daní územním samosprávným celkům a některým státním fondům (zákon o rozpočtovém určení daní).
- ŽIŽEK, S. (2011a): Jednou jako tragédie, podruhé jako fraška aneb Proč musela utopie liberalismu zemřít dvakrát. Rybka Publishers, Praha, 247 s.
- ŽIŽEK, S. (2011b): Rabující všech zemí, spojte se! Literární noviny, 22, č. 37, s. 14-15.
- ŽIŽEK, S. (2011c): Život v éře trvalého stavu ekonomické nouze. Panelová diskuze Centra pro sociálně-tržní ekonomiku a otevřenou demokracii CESTA, 17. 11. 2011. <http://www.centrum-cesta.cz/pozvani-na-diskusi-zivot-v-ere-trvaleho-stavu-ekonomicke-nouze/> (cit. 20. 11. 2011).

7. Publikace zařazené do disertační práce

1) HÁNA, D., MACEŠKOVÁ, M. (2010): Poslanecké dotace v kontextu implikací pro regionální rozvoj. E+M Ekonomie a Management, 13, č. 3, s. 16-25.

IF 0,633; v době publikace 0,278; 50% autorský podíl

2) HÁNA, D., FEŘTROVÁ, M. (2014): Faktory územní alokace poslaneckých dotací v Česku v letech 2003-2009: význam lokalizace bydlišť poslanců. Regionální studia (přijato k tisku).

90% autorský podíl; přiloženo potvrzení redakce o přijetí publikace k tisku

3) HÁNA, D. (2013): Porcování ministerského medvěda: Souvislost mezi poslaneckými a ministerskými dotacemi v Česku v období 2004–2012. Politologická revue, č. 2, s. 76-92.

4) HÁNA, D. (2014): Local development implications of pork-barrel: a case study of a Czech district. AUC Geographica (přijato k tisku).

přiloženo potvrzení redakce o přijetí publikace k tisku